

๔๔

พระกรณียกิจปฏิบัติ

ของ

สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช

กรมหลวงสงขลานครินทร์ (C.P.H., M.D.)

ที่ทรงอุปการะการแพทย์ในกรุงสยาม

ดร. เอ. ยี. เฮดลิส รวมรวม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์แจก

ในงานทอดพระกฐินพระราชทาน

ณ วัดโพชนัดต์พลเสพย์

จังหวัดสมุทรปราการ

พ.ศ. ๒๔๗๕

พระกรณียกิจปฏิบัติ

ของ

สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช

กรมหลวงสงขลานครินทร์ (C.P.H., M.D.)

ที่ทรงอุปการะการแพทย์ในกรุงสยาม

ดร. เอ. ยี. เฮดลิตซ์ รวบรวม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

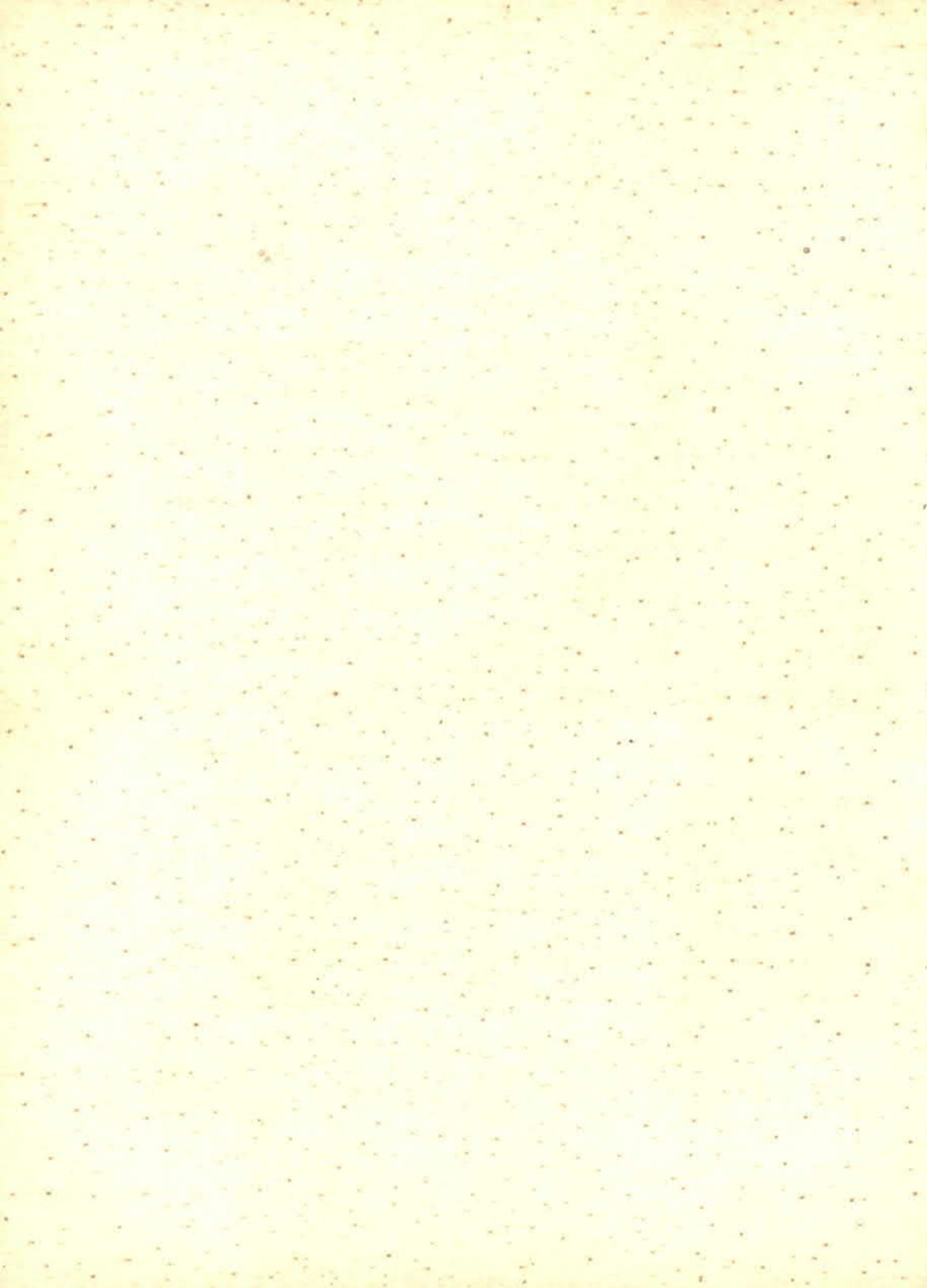
พิมพ์แจก

ในงานทอดพระกรุณพระราชนาน

ณ วัดไพชยนต์พลเสพย์

จังหวัดสมุทรปราการ

พ.ศ. ๒๔๗๕

คำนำ

สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวง
สงขลานครินทร์ ทรงมีพระคุณต่อการแพทย์ในกรุงสยามเป็น
อเนกประการ นับได้โดยหลายทาง และปริมาณได้อย่าง
กว้างไพศาล ที่จะให้เห็นว่าน้ำพระทัยทรงฝักใฝ่ในการนี้ และ
ผลที่ได้ทรงทำไปสำเร็จเพียงใดนั้น จำจะต้องระลึกถึงการที่
สมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ พระองค์นี้ ได้ทรงบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือ
ประทานทุนเล่าเรียนเพื่อส่งบุตร ไปศึกษาวิทยาการในต่าง
ประเทศ ทรงช่วยเหลืออุดหนุนเป็นเนื่องนิจในการศึกษาทาง
แพทยศาสตร์ชั้นสูง ทรงพอพระทัยส่งเสริมการสืบค้นคว้าทาง
แพทย์ มีพระทัยฝักใฝ่ในการฝึกฝนอบรมหน้าที่นางพยาบาล
ทรงเชื่อมั่นในความสำคัญของการทารกสงเคราะห์ ทรงสน
พระทัยในการสาธารณสุขโดยประการต่าง ๆ และการที่ทรง
เลือกเอาวิชาแพทย์เป็นความรู้พิเศษส่วนพระองค์

นอกจากพระกรณียกิจเหล่านี้ ที่เป็นส่วนบำรุง ส่งเสริมใน
ทางอนามัยของประชาชนร่วมชาติโดยตรงแล้ว ก็จะได้กล่าวถึง
พระองค์โดยฉะเพาะ พระองค์ทรงมีพระอริยาบถอันละมุน
ละม่อม พระอริยาบถอันงดงาม พระจริยาวัตรอันดีประเสริฐ
พระมารยาทสุภาพอันบังเกิดมาในพระกมลสันดาน พระหฤทัย

เมตตากรุณา สมลักษณะเป็นสวามินและกุสโลิรอันน่ารักใคร่
นับถือ รวมกันทำให้พระองค์เป็นพระอัคริยบุรุษดั่งงามเด่นและ
น่ารักใคร่ สมกับพระลักษณะแห่งความงามอนแท้จริง ถ้า
จะกล่าวพรรณนา ถึงแต่ลำดับ แห่งความสำเร็จ ทาง วิทยาศาสตร์
และผลแห่งพระกุศลทานโดยฉะเพาะ และไม่กล่าวถึงพระ
จริยาวัตรส่วนพระองค์อันมีอยู่แล้ว ก็จะเป็นการกล่าวแต่เรื่อง
เดียวหาครบบริบูรณ์ไม่ เพราะฉะนั้นในเล่มสมุดนี้จะไม่พยายาม
กล่าวแต่ฉะเพาะพระกรณียกิจปฏิบัติของพระองค์ อันมีต่อ
การแพทย์ในกรุงสยามอย่า เดียว แต่ยิ่งกว่านั้น เนื่องจาก
การที่ข้าพเจ้าได้รับเกียรติยศอันใหญ่ โดยถูกเรียกว่าเป็นมิตร
ของ พระ องค์ ท่าน ข้า พ เจ้า จะ ได้ กล่าว ชม เชย พระ องค์
เป็นส่วนตัวด้วย

การที่จะพรรณนาถึงพระเกียรติคุณของผู้ซึ่งมีจริยาวัตรอัน
งดงาม แม้แต่จะเป็นโดยสังเขปก็ดี ผู้กล่าวก็ขังรู้สึกว่
ตนรับภาระอันหนักมาก ไม่แน่ว่าคำที่กล่าวนั้นจะสมแก่
เรื่อง จึงหวังว่าความรู้น้อยคงจะได้รับอภัยบ้าง เมื่อได้เขียน
ด้วยความเคารพและความรักอย่างจริงใจ.

เช. ยี. เฮตลิส

สมเด็จพระราชาธิบดี เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช
กรมหลวงสงขลานครินทร์

วาระที่ ๑

ปี พ.ศ. ๒๔๖๓

ข้าพเจ้า เริ่มต้นรู้จักสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิดล
อดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ เมื่อเดือนกรกฎาคม
พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นครั้งแรกในระยะเวลาที่ข้าพเจ้ามารับราชการ
ในรัฐบาลสยาม เป็นคราวแรก สองสามเดือนก่อนเวลาที่จะ
เสด็จกลับไปศึกษาวิชาที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้เสด็จมา
ที่โรงพยาบาลศิริราชเพื่อทำการในห้องทดลองวิทยาศาสตร์ ใน
เวลานั้นไม่แต่เพียงตกลงพระทัยว่าจะทรงศึกษาวิชาแพทย์แต่ได้
ทรงเริ่มศึกษาวิชาเบื้องต้นสองปีตามหลักสูตรในโรงเรียนแพทย์
ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดไว้เสร็จแล้ว นอกจากนั้นก่อนที่เสด็จ
เข้ามาในงานพระบรมศพ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรม
ราชินีนาถ พระราชชนนี พระพันปีหลวง ได้ทรงศึกษาวิชา
สุขวิทยาและสาธารณสุข สำเร็จครึ่งปีของปีที่สาม แล้วตาม
ที่ข้าพเจ้าทราบ การที่ทรงเปลี่ยนจากการศึกษา วิชาแพทย์มาเป็น
วิชาสาธารณสุข ก็โดยทรงพระวิจารณ์ตระหนักว่าประเทศ

สยามยังขาดการสาธารณสุขมาก และอีกประการหนึ่งก็โดยความแนะนำชักชวนของศาสตราจารย์ในวิชาแผนกนั้นที่ชอบพอกับพระองค์ท่านมาก

ในขณะนี้ สมเด็จเจ้าฟ้าพระองค์นั้น ได้ทรงศึกษาวิชาแพทย์ร่วมไปได้มากแล้ว ทรงตั้งพระทัยถือเอาวิชาแพทย์เป็นความรู้สำหรับพระองค์เป็นพิเศษ ในขณะทรงศึกษาอยู่นี้ยังได้ทรงทำพระองค์ให้เป็นประโยชน์ กว้างขวางออกไปอีก โดยใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ประทานทุนให้คนไทยจากโรงเรียนแพทย์ ๒ นายออกศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกาพร้อมกับพระองค์ท่าน (คนทั้งสองนี้ได้กลับมารับราชการได้งานได้การต่อประเทศชาติ คนหนึ่งอยู่ในคณะแพทยศาสตร์อีกคนหนึ่งอยู่ในกรมสาธารณสุข)

ห้องทดลองวิทยาศาสตร์ ของเราที่โรงพยาบาลศิริราช ในเวลานั้นออกจะเล็กและคับแคบมาก เครื่องมือก็ไม่ใคร่พอใช้ เมื่อข้าพเจ้าแรกทราบข่าวว่าจะเสด็จมาทรงทำงานกับพวกเราทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกประหม่าเกรงพระบารมี ด้วยสถานที่ไม่เหมาะสมจะรับ เจ้านายชั้นสูง และเกือบจะต้อง บอกบัตัดทานการนี้ แต่พอเสด็จมาแล้วได้สนทนากันสักสัปดาห์ที่ พระองค์ท่านทรงทำให้ข้าพเจ้า ปราศจาก ความกังวลที่มีอยู่กลับให้ข้าพเจ้า เป็นผู้ ที่นับถือรักใคร่ชมเชยพระองค์ท่านเหมือนกับคน

อื่น ๆ ที่เป็นพลเมืองร่วมชาติกับพระองค์ท่านเอง ความเสียใจ
ตอนต้นกลายเป็นความดีใจที่จะได้ทำการร่วมกับนัก เรียนแพทย์
ผู้สุภาพและสามารถอย่างยิ่งผู้หนึ่ง

ในระหว่างนี้ ความสนพระทัยในวิทยาการนั้นมากถึงกับทำให้
ฐานสมาคมแห่งตระกูลสมบัติระงับไป และพระองค์ท่านทรง
ปฏิบัติเสมือนผู้ทำการใน ห้องทดลองวิทยาศาสตร์ เพื่อแสวงหา
ความรู้อย่างเดียวกับคนอื่น ๆ ในพวกเรา รับสั่งว่าได้เคย
ทรงศึกษาทำการเก็บรักษาตัวเชื้อโรคบิดามีบา และตัวเชื้อโรค
ไข้มาลาเรียที่มหาวิทยาลัยฮาวาร์ดมาแล้ว บัดนี้ต้องพระประ
สงค์จะ คุณวาทย์ที่มีชีวิตที่นี้ ครั้งแรก ผู้ที่ช่วยทำงานอยู่ใน
ห้องทดลอง วิชา วิทยาศาสตร์แทบ จะทำอะไรไม่ได้ เมื่อ เวลา
พระองค์ประทับอยู่ด้วย และตอบพระกระทู้ถามก็ไม่ใคร่จะ
ได้เนื้อถ้อยกระตือรือร้น ได้มีรับสั่งถามว่าเหตุใดจึงเป็นเช่น
นั้นทรงพิศวงอย่างยิ่งเมื่อข้าพเจ้ากล่าบทูลว่า เขาพากันเกรงกลัว
พระบารมีเมื่อมีเจ้านายชั้นสูงอย่างพระองค์มาประทับอยู่ด้วยแต่รับ
สั่งว่า “เวลานั้นมวทำงานอยู่ในห้องทดลองวิทยาศาสตร์ควรจะถือ
เหมือนกับฉันเป็นนักเรียนผู้หนึ่งและไม่ใช่เจ้านาย เขาควรจะ
ทำงานของเขาไป และช่วยฉันโดยตอบคำถามของฉัน” ภายหลัง
พวกนั้นก็ทำตามแต่ก็ยังไม่เท่า ถึงขีดตามพระประสงค์ให้เป็นไป

ความลำบากเกิดเกี่ยวกับฐานอัน สูงศักดิ์ ของพระองค์กับ การวิทยาศาสตร์ที่ทรงฝึกฝนพระทัยอย่างยิ่งนั้นมีปรากฏในที่อื่นๆ อีกด้วย ในเวลาที่ทรงศึกษาวิชาอนามัยและสาธารณสุขในปี ที่สามที่มหา วิทยาลัยฮาวาร์ ดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งตามหลักสูตรของ วิชา แผนก นี้ ที่ จะ ต้อง ทำ การ ตรวจ สำนวณ การ สุข ภา ภิบาล ในเมืองหนึ่ง การนี้เกี่ยวกับการตรวจโดยละเอียด ต้องทำ รายงานแผนผังแสดงฐานะความเป็นจริงของเมืองนั้นในเรื่องถนน หนทาง บ้านเรือน วิธีการอยู่กิน การระบายถ่ายน้ำเสีย การทิ้ง ขยะมูลฝอยการประปา การตลาด แลการอื่นๆเกี่ยวกับอนามัย ของประชาชน พระองค์ ท่าน ต้องพระ ประสงค์จะ ใช้เวลา ส่วนหนึ่งของสามเดือนที่ ทรง เหลืออยู่ เพื่อ ทำการ ตรวจสำนวน การสุขาภิบาลในจังหวัดพระนคร การนี้จะเป็นอุปการณอย่างดี ในการที่จะทรงศึกษาต่อไปที่มหา วิทยาลัย ฮาวาร์ ด และ ทั้งจะ ได้ความรู้ เกี่ยว ด้วย บ้าน เมือง ของพระองค์ ท่าน ซึ่ง จะเป็น ประโยชน์แก่พระองค์ท่านและแก่เมือง ไทย ต่อ ไป ใน ภายหน้า การตรวจสำนวนจะเป็นผลดีด้วยประการทั้งปวง

แต่วัน หนึ่ง พระ องค์ ท่านได้ เสด็จมาที่ ห้องทดลองวิทยาศาสตร์และรับสั่งแก่ข้าพเจ้าด้วยความเสียพระทัยอย่างมากว่าจะ ต้องเลิกทำการตรวจสำนวน นั้น ด้วยเหตุ ว่าเพื่อให้เป็นธรรมเนียมแก่

ทุกคน พระองค์ท่าน จึงต้องขออนุญาตล่วงหน้าจากข้าราชการ
 ในทุกหน้าที่ที่ต้องพระประสงค์จะไปทอดพระเนตร เมื่อเสด็จ
 ไปถึงก็ทรงพบการรับ ร้องอย่าง พร้อมมูล มีการตบ แต่งสถานที่
 ทบทางที่ก็มีประรำรับ ข้าราชการและ เสมียนพนักงานทั้งหมดก็มา
 คอยเฝ้ารับเสด็จ งานการที่จะพอจะหยุดได้ก็หยุด มีการกล่าวคำ
 ต้อนรับสถานที่ที่จะดูก็จัดไว้อย่างไม่มีที่ติ เป็นระเบียบเรียบร้อย
 มีการเลี้ยงน้ำชาเป็นการรับรอง ตามเกียรติยศ แล้ว พระองค์ก็
 ต้องอำลาเสด็จกลับ สมุดพกที่เตรียมไป ไว้สำหรับจดรายการ
 ที่ต้องพระประสงค์อย่าง เป็นนักเรียน ผู้หนึ่งที่ ต้องการค้นคว้าหา
 ความเป็นจริง และ งานประจำนั้นก็ ไม่มีอะไรจะจด พระองค์
 ท่านมีพระอริยาสัยชอบสนุก เมื่อ ทรง เล่าถึง เรื่อง การรับรอง
 เหล่านี้ก็เป็นทีที่เพลิดเพลินใจของผู้ฟังมาก แต่ผลที่ได้นั้นไม่
 สู้จะสนุกนักในชั้นแรก ข้าพเจ้ายังไม่ ทราบพระ อริยาสัยอันแท้
 จริง ข้าพเจ้าก็กราบทูลแนะว่า ตามฐานะของพระองค์ท่านนั้น
 อาจทรงทำการตามที่จะเลือกชอบได้ อาจจะเสด็จไปตรวจโดย
 ไม่จำเป็นต้องแสดงพระองค์และห้ามการรับรองทางราชการได้

ความข้อนี้ทรงอธิบายว่า จะทรงทำเช่นนั้นไม่ได้ เพราะ
 ไม่ถูกตามทางการโดยฐานะของพระองค์ท่าน จำต้องขออนุญาต
 ต่อข้าราชการ เจ้าหน้าที่ก่อนจะไปตรวจดู เมื่ออนุญาตแล้ว

ก็เป็นธรรมเนียมที่ข้าราชการเหล่านั้นจะต้องรับรองถ้าจะเสด็จไป
อย่างทั่วๆ และไม่ว่าจะให้ทราบล่วงหน้าก็จะเป็นที่ขัดใจแก่ผู้
เกี่ยวข้อง ซึ่งมีความประสงค์จะ เคารพบนอบ ต่อพระองค์ท่าน
จึงทรงเห็นว่าที่จะทำเช่นนั้นย่อมเป็นการ ไม่ถูก ด้วย ความเสีย
พระทัยยิ่ง ถึงแม้โดยทรงเห็นว่าถ้าใครทำการตรวจ สำนวนนั้น
แล้วจะได้ประโยชน์มาก ก็ยังจำต้องทรงเลิกการนั้น

เรื่องนี้เป็น อุทาหรณ์ แสดง ความเป็น ธรรมของสมเด็จพระ
เจ้าฟ้าฯ พระองค์ และทรงเข้าพระทัย ดีว่าฐานะของ พระองค์
ท่านนั้นเป็นอย่าง ไรแก่ข้า ราชการ ของ รัฐบาล (แม้ต้องพระ
ประสงค์จะให้เขาเหล่านั้นไม่คิดเช่นนั้นก็ดี) ทั้งเป็นการแสดง
พระกมลสันดานว่า มีน้ำพระทัยเมตตากรุณาและทรงหยั่งเข้า
พระทัยในความรู้สึก ของผู้อื่น ได้เป็น อย่างดีด้วย ที่นำอุทา
หรณ์มากล่าวไว้เช่นนี้ด้วยเหตุ ว่ามี บางคนเข้าใจว่า พระองค์ท่าน
ได้ทรงศึกษา และ อยู่ ใน เมือง ต่าง ประเทศทำ ให้ พระ องค์ทรง
โปรดและปฏิบัติโน้มไปตาม ขนบ ธรรมเนียม ของชาว ต่างประ
เทศมาก เช่น เสรีภาพ และ สมภาพ เป็นอาทิ ทำ
ให้พากันเข้าใจว่าพระองค์ท่านไม่พอพระทัยเบื้อหน้าต่อประชา
ชนและบ้านเมือง บางคนเห็น ว่าการ ที่ทรง ศึกษา วิชาแพทย์
นั้น นำมาซึ่งผลอย่าง เดียว กันโดย ฉะเพาะ อย่าง ยิงในเรือ

เกี่ยวข้องกับสิทธิของพระราชวงศ์ ด้วยเหตุที่ข้าพเจ้าคุ้นเคยกับ
พระองค์ท่านมา ทั้งในทางราชการและส่วนตัว ทำให้ข้าพเจ้า
สามารถกล่าวได้ว่า การที่มีผู้คิดเห็นเช่นนั้นเป็นความคิดที่ไม่มี
มูลแห่งความจริงเลย เป็นแต่ความรู้อย่างผิด ๆ และประ
สมประเสเหตุการณ์เอาเองแต่ไม่รู้จริงถึงพระ อธิยาศัย พระ
หฤทัยปรารถนา และพระภุมลภักดีต่อ พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวและบ้านเมือง

การที่เข้าใจผิดในพระองค์ท่านบางอย่างในเรื่องที่เกี่ยวข้อง
การบ้านเมืองและประชาชนนั้น เนื่องมาจากการที่พระองค์ท่าน
ทรงทนงไม่ได้ต่อความสามารถ ความไม่สุจริตความเกีย
คร้าน การมีจรรยาไม่ดี การเห็นแก่ส่วนตัวเล็กน้อย โดย
เอาการเมืองขึ้นบังหน้า และ การแสดงตน อวดรู้ทุกอย่าง
ความไม่พอพระทัยในการเหล่านั้นเป็นอย่างมากจนทำให้ออกพระ
โอษฐ์รับสั่งทั้งในทางราช การและ ในส่วนพระองค์ซึ่งไม่ ต้องสง
สัยว่าจะไม่ได้ถูกต้องว่าเป็นความรู้ลึกของพระองค์ท่าน แต่การ
ทั้งนี้ก็เป็นแต่เพียงทรงดำเนินการกระ ทำฉะเพาะ บุคคล หรือคณะอัน
เกิดแต่หลักความ ประพฤติสัมมาจารีซึ่ง พระองค์ ทรง มีอยู่ เป็น
อย่างสูงไม่ใช่เป็นการดิเคียนรัฐบาลหรือประชาชน หรือบ้าน
เมืองเลยการที่พระองค์ท่านทรงศึกษาวิชาแพทยศาสตร์และ

ทารกสงเคราะห์หาได้กระทำให้พระองค์ทรงเบื่อหน่ายต่อประชา
 ชนทั่วไปไม่แต่ตรงกันข้ามการเหล่านี้ก็เพื่อประโยชน์ถ่ายเดียวที่
 จะทรงช่วยประชาชนเพื่อป้องกัน การเจ็บไข้ การตายซึ่งยังไม่ถึง
 เวลา พระองค์ท่านได้ตั้งวันเสด็จไปในพิธีเล็ก ๆ น้อย ๆ
 บ้าง ก็เพราะทรงเห็นว่าเป็นการเสียเวลาเรียนและเวลาที่จะทรง
 คิดใช้ปัญญาและทรัพย์เพื่อประโยชน์แก่บ้านเมือง ความเป็น
 จริงมีบางเวลาที่ทรงเบื่อหน่ายและเบื่อหน่ายอย่างมากต่อกิจการ
 และมนุษย์ เพราะ เหตุว่า พระองค์ เป็นวิญญูชน และทรง
 รู้สึกง่าย ทรงรำคาญง่าย ในสิ่งที่ไม่สพพระทัยและไม่เพราะ
 พระกรรม แต่ว่าการที่ผู้ใดไม่พอใจแต่เป็นด้วยน้ำใจอัน
 บริสุทธิ์ต่อกิจการบ้านเมืองของตนนั้น เป็นเหตุเพราะความ
 พยายามที่จะผดุงฐานะให้ดีขึ้นนั้น ย่อมเป็นลักษณะอันดีเลิศ
 ของการรักบ้านเมืองจริง ฉะเพาะ สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ พระ
 องค์แล้ว สิ่งเหล่านี้เป็น การแสดง ความรักประ ชาชนและ
 บ้านเมืองอย่างลึกซึ้ง ไม่เป็นยุตติธรรมที่จะคิดเอาว่าการที่ทรง
 เลือกศึกษาวิชาแพทย์และเสด็จไปศึกษาต่างประเทศนั้น เป็น
 การกระทบกระทั่งความจงรักภักดีต่อประเทศชาติอย่างสุดซึ้ง
 พระองค์ท่านได้ทรงทำการในห้องทดลองวิทยาศาสตร์ที่โรง
 พยาบาลศิริราชต่อมาในเดือนกันยายน ในระวางนั้นได้ทรง

สอนวิชาว่าด้วยความเป็นอยู่อย่างธรรมดาของเนื้อหนังในร่างกาย
แก่นักเรียนแพทย์ ในแผนกอักษรศาสตร์ และ วิทยาศาสตร์ด้วย
ทรงโปรดในการเรียนของนักเรียนมาก และไม่มีอะไรเป็นที่
พอพระทัยยิ่งไปกว่าที่จะทรงสอนและทรงช่วยนักเรียนเตรียมหัว
ข้อการเล่าเรียน เวลานั้นก็ต้องขยายสำหรับใช้ในการสอน
มีน้อย แต่หาได้ทรงย่อท้อต่อการที่มีเครื่องใช้ไม่สอยน้อยขึ้นไม่
ทรงพอพระทัยทำด้วยเครื่องมือเท่าที่มีอยู่ และทรงทำเป็น
ภาระหนัก ทรงชอบในการที่จะค้นคว้าหาความรู้ด้วยพระองค์
เอง ได้เกิดมีปัญหาค้นเกี่ยวกับเรื่องตัวพยาธิในโลหิตของ
คนไทย พระองค์ท่านก็ทรงจัดการที่จะตรวจจากโลหิตของนัก
โทษในเรือนจำ เป็นการจำเป็นที่จะต้องได้โลหิตในเวลากลาง
คืนมาตรวจ เพราะเวลานั้นตัวพยาธิอ่อนกำลังวิ่งวนเวียนอยู่
ใกล้ผิวหนัง เราได้พากันไปเอาโลหิตจากนักโทษ ๑๒๘ คน
คนละหยดกว่าจะเสร็จก็ถึงเที่ยงคืน นอกจากนี้ยังมีการอื่น
อันเป็นที่แสดงได้ว่า ทรงมีพระทัยฝักใฝ่อย่างมากในกิจการ
ของการสุขาภิบาล ครั้งหนึ่งได้ทรงรับสั่งว่า ทรงหวังว่าใน
กรุงสยามคงจะได้จัดให้มีการเผาศพด้วยไฟฟ้าขึ้น รับสั่งว่า
คงจะไม่ขึ้นได้โดยเร็วนัก แต่ทรงหวังว่าจะได้ทรงช่วยให้มีมา

ในภายหน้า เพื่อเป็นการเปลี่ยนแทนวิธีการอย่างเก่าซึ่งยังไม่
ถูกทางสุขาภิบาลให้ดีขึ้น

ในเวลานั้นทรงเป็นพระธุระในการจัดหาเงิน เพื่อสร้าง
ตึกพยาธิวิทยา และห้องทดลองวิทยาศาสตร์ใหม่ที่โรงพยาบาล
ศิริราชด้วย รับสั่งจะประทานเงินสร้างถ้าหากรัฐบาลจะจัดหา
เครื่องใช้ และออกเงินสำหรับการบำรุงต่อไป หรือ มิฉะนั้น
ก็จะประทานเงินให้ครั้งหนึ่ง แต่มาภายหลังมหาวิทยาลัยได้
สร้างตึกขึ้นได้เอง พระองค์ท่านจึงได้ประทานทุนเงิน ๘๐,๐๐๐ บาท
สร้างตึกศัลยกรรมสำหรับชายแทน นี่เป็นวิธีปฏิบัติการของ
พระองค์ท่าน คือ เมื่อจะหาเงินที่ต้องการจากทางอื่นไม่ได้แล้ว
ก็ประทานเงินส่วนพระองค์เสียเอง พระคุณูปการนี้ได้ช่วยโรง
เรียนแพทย์และโรงพยาบาลเป็นอย่างมาก การทงนี้ไม่ได้เคย
ปรากฏว่าทรงทำเพื่อเป็นการรอดอ้างเลย ตึกที่กล่าวมาแล้ว
ข้างบนนี้ยังไม่ทรงยอมให้มีลายสลักนาม เพราะทรงคัดค้าน
ต่อการที่จะเอาพระนามของพระองค์ท่าน ไปเผยแพร่ไว้เพื่อให้เห็น
กันทั่วไป แต่เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วจึงได้จัดให้มีป้ายขึ้น

ด้วยเหตุที่คิดจะสร้างห้องทดลองวิทยาศาสตร์ใหม่ จึง
บังเกิดการจำเป็นต้องจัดหาที่ดินเพิ่มขึ้นอีก ได้ทรงจัดการ
เรื่องนี้อีก จนเป็นผลได้ที่ดินเพิ่มขึ้นต่อไปทางด้านติดต่อกับ

สถานรถไฟ ต่อมาก็ได้สร้างตึกลงในที่นั้นก่อนพระองค์ท่าน
เสด็จกลับประเทศสยาม.

ในวันที่ ๖ กันยายน สกนั้น ได้ประทานเงินทุนแก่
มหาวิทยาลัยเป็นจำนวนสองแสนบาท เนื่องในการฉลองวัน
ประสูติพระชนมายุครบ ๒๘ พรรษา และเป็นการเฉลิมพระ
เกียรติสมเด็จพระบรมชนกนาถ และ สมเด็จพระบรมอัยกา
ได้ใช้จ่ายผลรายได้จากทุนนี้ เป็นทุนส่งกุลบุตร และเจ้าหน้าที่ใน
มหาวิทยาลัย ออกไปศึกษาวิทยาการต่างประเทศ เป็นเวลาคนละ
๔ ปี หรือกว่านั้น เพื่อศึกษาวิชาแพทย หรือวิชาเคมีสตรี
วิชาฟิสิกส์ และชีววิทยา อันเป็นวิชาขั้นต้นสำคัญสำหรับ
การเรียนเป็นแพทย ทุนประทานอันมากมายนี้ได้ใช้เป็นทุน
สำหรับการศึกษาของกุลบุตรและครูในทางแพทยศาสตร์ หรือ
วิชาขั้นต้นของแพทยศาสตร์ได้ตลอดกาล การที่ประทานทุน
นั้นนั้นเป็นโดยทรงพระวิจารณ์อันไกลว่า เพื่อจะได้ครูหรือผู้
ฝึกฝนในการแพทยและครูในทางวิทยาศาสตร์ที่ดีอันเป็นรากเงา
ของวิชาการแพทย ทุนนี้เป็นส่วนตั้งใหม่นอกจากที่ได้ประ
ทานสำหรับกุลบุตร ๒ นาย ส่งไปศึกษาวิชาแพทยที่สหปาลี
รัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐

การที่ทรงตั้งพระทัย เตรียมอาจารย์ วิชาแพทย์ ไว้ เพื่อการ
 ภายหน้านั้น ได้มีอยู่ในพระทัยเสมอมา ดังจะเห็นได้อีก
 คือ ในระหว่าง ที่ทรงทำการอยู่ในห้อง ทดลองวิทยาศาสตร์ ที่โรง
 พยาบาลศิริราชนั้น พระองค์ท่านทรงพอพระทัยในการกระทำ
 ของเจ้าหน้าที่ในห้องทดลองวิทยาศาสตร์นั้นคนหนึ่ง ครั้นเมื่อ
 เสด็จออกไปเพื่อศึกษาวิชาที่มหาวิทยาลัยฮาวาร์ดในเดือนตุลาคม
 ได้ทรงเลือกเอาเจ้าหน้าที่คนนั้น ตามเสด็จไปด้วย โดยทุนพิเศษ
 เพิ่มเติมส่วนพระองค์ ทั้งนี้ก็เป็นທີ່เสียดายทางห้องทดลอง
 ทางวิทยาศาสตร์มาก เพราะว่าเป็นการชักเอาผู้ที่เป็่นหัวเรี่ยว
 หัวแรงคนหนึ่งในห้องเจ้าหน้าที่นั้นไปเสีย แต่การที่ขาดไป
 เสียเช่นนั้น ได้รับผลทดแทนอย่างงดงามสำหรับการภายหน้า
 ผู้ที่ทรงเลือกเอาไปโดยเหมาะนั้น เวลานี้เป็นหัวหน้าแผนก
 พยาธิวิทยาแห่งคณะแพทยศาสตร์.

ความสงบเสงี่ยมสุภาพ และการคัดค้านในการที่จะรับ
 สรรเสริญเป็นยอพระเกียรติคุณของพระองค์ให้ประจักษ์ ต่อประ
 ชาชนนั้นยังได้ปรากฏขึ้นอีก เนื่องด้วยเงินทุนที่ได้ประทาน
 แก่มหาวิทยาลัยนี้ เจ้าหน้าที่ในมหาวิทยาลัยนั้นรู้สึกพระคุณ
 ในพระกรุณาที่ทรงบริจาคทรัพย์นั้นมาก และเป็นธรรมดาใคร
 จะแสดงความขอบพระคุณในทางที่ควร จึงได้ตกลงจะให้มี

การชุมนุมเจ้าหน้าที่ ผู้อำนวยการ ครู และ นักเรียนทั้งมหา
วิทยาลัย เพื่อให้มีการกล่าวสุนทรพจน์รับและตอบคำถามธรรม
เนียมที่ประพุดกันทั่วโลกในโอกาสเช่นนี้ เมื่อพระองค์ท่าน
รับสั่งว่าจะไม่เสด็จไปในการชุมนุมนั้น ทุกคนจึงมีความประ
หลาดใจและเสียใจ ข้าพเจ้าได้กราบทูลด้านทานแต่พอประ
มาณ และพยายามวิงวอนเพื่อขอให้เสด็จไปในการชุมนุม โดย
อ้างเหตุว่าการที่ไม่เสด็จนั้นคณะมหาวิทยาลัยจะรู้สึกอย่างไรพระ
องค์ท่านทรงเสียพระทัยที่จะทำให้เขาไม่ได้รับความพอใจ แต่
รับสั่งว่าทรงมีหน้าที่แต่จะทำการให้แก่มหาวิทยาลัยตามแต่จะทำ
ได้ ไม่มีหน้าที่จะเสด็จไปในการชุมนุมเช่นนี้ เพื่อให้เป็น
ผู้มีข้อข้องใจดังอยู่ในที่นั้น กับพึงผู้อื่นชมเชยพระเกียรติของ
พระองค์เอง ถ้าเสด็จไปก็เท่ากับทรงอุดหนุนในการเบียดเบียน
พระคุณซึ่งไม่ใช่ทางปฏิบัติของพระองค์ เพราะฉะนั้นจึงจะเสด็จ
ไปไม่ได้ ในที่สุดการชุมนุมนั้นจึงเป็นอันต้องงด

ในระหว่างที่ทรงประทับอยู่ในกรุงเทพฯ นี้ พระองค์ท่าน
ได้ทรงเรียบเรียงเรื่องอันเป็นที่พอใจแก่ประชาชนทั่วไป ว่าด้วย
“โรคทุเบอร์คูลอสิส” คือโรคฝในท้องหรือวัณโรค ประ
ทานแก่กรมสาธารณสุขเพื่อจัดพิมพ์ขึ้น ได้ทรงชำระหนังสือ
สั้นในคราวงานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเชษฐา

ธีราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๓

ในวันที่ ๔ ตุลาคม ศกนั้น พระองค์ท่านได้เสด็จไป
สหปาลรัฐอเมริกา เพื่อทรงศึกษาวิชาสาธารณสุขให้สำเร็จที่
มหาวิทยาลัยฮาวาร์ด ช่วงเวลาที่ประทับอยู่ในกรุงสยามสอง
สามเดือนนั้น ได้ทรงทำให้ฐานะภายนอกของการแพทย์เปลี่ยนแปลง
ไปเป็นอันมาก และโดยเฉพาะสำหรับโรงเรียนแพทย์
และโรงพยาบาลศิริราช ได้ทรงรับรองว่าจะจัดหาที่ดินเพิ่มให้
อีก ทั้งทรงสัญญาว่าจะประทานเงินสำหรับสร้างตึกเพิ่มเติมใน
โรงเรียนและโรงพยาบาล ได้ประทานทุนตั้งไว้หาผลสำหรับ
เล่าเรียนแก่มหาวิทยาลัย และทรงเพิ่มจำนวนทุนเล่าเรียนสำ
หรับนักเรียนส่วนพระองค์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการได้
กล่าวที่สถานีรถไฟว่า เชื่อว่าเวลานี้กำลังโดยที่ได้ประทาน
ไว้พอจะดำเนินการต่อไปได้จนกว่าจะเสด็จกลับ เห็นว่าฐานะ
ของการแพทย์ในเวลานี้ดีขึ้น ซึ่งเมื่อสองสามเดือนก่อนนั้น
ยังมีดมนอยู่ ผู้อื่นอีกมากหลายก็มีความเห็นเช่นเดียวกันเป็น
ที่เสียใจมากเมื่อได้เห็นผู้ที่ทำการจริงและช่วยจริงออกไปเสีย.

วาระที่ ๒

ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๔๖๖

กิจการแพทย์ที่สำคัญในระหว่างสามปี^๕ คือ การเจรจาระหว่าง
รัฐบาลสยาม โดยมีกระทรวงธรรมการเป็นเจ้าหน้าที่ กับ
รอกกีเฟลเลอว์มุลนิชิ ทางแผนกการศึกษาวิชาแพทย์ของมุล
นิชิ เพื่อประสงค์จะได้รับการร่วมมือของมุลนิชิในการที่จะบำรุง
ขยายการศึกษาวิชาแพทย์ในกรุงสยามให้ดียิ่งขึ้น ในที่นี้จะได้
กล่าวถึงการดำเนินของเรื่องนี้แต่โดยย่อ

การ^๕นี้ได้เกิดขึ้นโดยความต้องการของสภาภาษาสยามและ
กองการสาธารณสุขระหว่างประเทศของมุลนิชิ ในการที่ได้
ร่วมมือกันมาแล้วเป็นเวลาหลายปี เพื่อกำจัดโรคพยาธิปากขอ
เป็นที่รู้สึกกันดีว่าต้องมีแพทย์ที่ชำนาญสำหรับการ^๕ ในปี
พ.ศ. ๒๔๖๓ ดอกเตอร์ เอ็ม. อี. เบิร์นส์ ผู้แทนของกอง
การสาธารณสุขระหว่างประเทศในกรุงสยาม ได้เริ่มดำเนินการ
เรื่องนี้อย่างเียบ ๆ เพื่อหาทางที่จะร่วมมือกัน

เรื่องได้ดำเนินไปจนเมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔
เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้มีบันทึกถามการเรื่อง^๕นี้ไปยังมุล

นิธิ เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม นายวินเซนต์แห่งมุลนิธินัน
ได้มีหนังสือตอบมาว่า ดอกเตอร์ เบียร์ส ผู้อำนวยการแผนก
การศึกษาวิชาแพทยจะมายังประเทศสยามเพื่อการนี้ ดอกเตอร์
เบียร์ส ได้เข้ามาในประเทศสยามเมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม ศกนั้น
และกลับออกไปในวันที่ ๗ พฤศจิกายน ดอกเตอร์ เบียร์ส
ได้ปรึกษารื้อกับเจ้าหน้าที่ในกระทรวงธรรมการ ถึงเรื่องการ
ศึกษาวิชาแพทย แล้วเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดี
กระทรวงธรรมการ ได้ขอให้ ดอกเตอร์ เบียร์ส แนะนำออกมา
เห็นในการที่จะจัดการศึกษาแผนกนี้ให้ดีขึ้น วันที่ ๒๓ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๖๔ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้รับรายงานจาก
ดอกเตอร์ เบียร์ส เสนอข้อแนะนำต่างๆ ในเรื่องนี้มา

เมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๔ สมเด็จพระเจ้าพ้าม
มหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ ได้ทรงพบเจรจา
การเรื่องนี้นักกับนายวินเซนต์ และดอกเตอร์ โรส นายกแห่ง
กองการสาธารณะสุขระหว่างประเทศที่กรุงลอนดอน ทั้งสองท่านนี้
มีความพอใจเป็นอย่างยิ่งในความฝึกฝนพระทัยของพระองค์ท่าน
ในเรื่องการศึกษาวิชาแพทย และในการที่ทรงรับสั่งอย่างตรง
ไปตรงมาถึงฐานของการที่เป็นอยู่ในกรุงสยาม

เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พระองค์ท่านได้ทรงปรึกษา

หารีอกับนายกวินเซนต์ อีกครั้งหนึ่ง ที่กรุงเบอร์ลิน ประเทศ
 สวิตเซอร์แลนด์ ได้ปรึกษากันถึงเรื่องที่จะออกเงินช่วยใน
 การสร้างและบำรุงโรงเรียนแพทย์อย่างแบบใหม่ ทรงตระหนัก
 พระทัยเป็นอย่างดี ถึงความลำบากอันจะต้องประสบ ในกรุงสยาม
 และทรงทำให้เป็นที่พอใจดอกเตอร์วินเซนต์อีก เมื่อได้รับ
 สั่งเป็นเชิงให้เข้าใจว่า ต้องพระประสงค์ ให้มูลนิธิทราบถึงฐานะ
 ของการทั้งสิ้นโดยตลอดเสียก่อน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดมีการ
 เข้าใจผิดกันได้ ในภายหลัง

ในเดือนเมษายน พระองค์ท่านได้ทรงรับแต่งตั้งจากกระ
 ทรวงธรรมการให้ทรงตำแหน่งนายกกรรมการเพื่อจัดการเรื่องการ
 ร่วมมือ และในเดือนพฤษภาคม ได้ประทานความเห็น
 ในเรื่อง ข้อเสนอของ ดอกเตอร์ เบียร์ส ต่อมาในเดือน
 สิงหาคม เสนาบดีกระทรวงธรรมการได้มีหนังสือตอบข้อแนะ
 นำของดอกเตอร์ เบียร์ส ว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงสงขลา
 นครินทร์จะเป็นผู้ที่จะเจรจาเรื่องที่จะร่วมมือกันนั้นในฐานะเป็น
 ผู้แทนของเสนาบดีกระทรวงธรรมการโดยตลอด

เมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้ทรงสนทนากับ
 ดอกเตอร์ เบียร์ส เป็นครั้งแรกที่กรุงปารีส ได้ตกลงจัดวาง

ระเบียบวิธีการที่จะประสานงานกับโรงเรียนแพทย์ไว้โดยละเอียด
เรียบร้อย เมื่อรัฐบาลสยามและมูลนิธิเห็นชอบตามวิธีการ
ที่เสนอไปแล้ว และยังได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันอีกที่
กรุงลอนดอนและนิวยอร์ก ถึงเรื่องการสร้างตึก การเลือกสรร
ตั้งแต่งอาจารย์ผู้สอนและทุนอุดหนุนการศึกษาเพิ่มเติม

เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ดอกเตอร์ ดับยู.
เอส. คาร์เตอร์ ผู้ช่วยผู้อำนวยการแผนการศึกษาวิชาแพทย์
ได้เข้ามายังกรุงเทพฯ และพร้อมด้วยเสนาบดีกระทรวงธรรม
การ พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ปลัดทูลฉลอง กับดอกเตอร์
บาร์นส์ ได้จัดทำระเบียบวิธีการที่จะจัดให้คณะอักษรศาสตร์
และวิทยาศาสตร์อยู่ในการร่วมมือด้วย เพื่อขยายการเรียนวิชา
ขั้นต้นสำหรับการแพทย์ให้สูงขึ้น เป็นการช่วยโรงเรียนแพทย์
อีกทางหนึ่ง แล้วได้ส่งระเบียบวิธีการนี้ไปถวายพระองค์ท่าน
ในเดือนกันยายน ได้ประทานคำตอบเห็นพ้องด้วยระเบียบ
วิธีการนั้น ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน เสนาบดีกระทรวง
ธรรมการ ได้ส่งคำขอเป็นทางราชการไปยังมูลนิธิฯ ได้ยอมรับ
ตกลงด้วยระเบียบวิธีร่วมมือกันมีกำหนดเวลา ๕ ปี

ระเบียบวิธีประสานงานกับโรงเรียนแพทย์มีดังนี้

๑. มีศาสตราจารย์ต่างประเทศชั่วคราว ๖ นาย
มาช่วยจัดและสอนในแผนกวิชาที่สำคัญ

๒. กำหนดการสร้างตึก โดยมูลนิธิออกเงินช่วย
เป็นจำนวน แสนสองหมื่นห้าพันเหรียญทอง (ภายหลังได้เพิ่ม
เป็นแสนสามหมื่นเหรียญทอง) และ

๓. มีทุนของมูลนิธินั้น เพื่อส่งอาจารย์ไทยไป
ศึกษาวิชาต่อต่างประเทศ

ส่วนระเบียบวิธีประสานงานกับโรงเรียนแผนกอักษรศาสตร์
และวิทยาศาสตร์นั้นดังนี้

๑. มีศาสตราจารย์ต่างประเทศชั่วคราว ๔ นาย

๒. มีทุนสำหรับส่งอาจารย์ไปศึกษาวิชาต่อต่าง
ประเทศ

การร่วมมือตอนที่สอง มูลนิธิช่วยเงินอีกสามแสนบาท
เพื่อสร้างสถานที่เพิ่มเติม สำหรับโรงเรียนแพทย์และโรงเรียน
นางพยาบาล การเหล่านี้ได้ช่วยการศึกษาทางแพทย์และทาง
พยาบาลให้ก้าวหน้าไปโดยรวดเร็ว และนำไปให้ถึงขีดแห่ง
ความเจริญซึ่งจะเป็นที่พอพระทัยของพระองค์ท่านมาก การ
ที่นำการศึกษาแพทย์ ไปถึงขั้นที่สูง และบำรุงรักษาไว้โดย ดั้น
เป็นพระประสงค์อันใหญ่ยิ่งของพระองค์ท่าน

สิ่งเหล่านี้ ได้มีกำเนิดมาจากระเบียบวิธีการร่วมมืออันแรก
ตามที่ดอกเตอร์ เบียร์ส และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ พระองค์นี้ได้ตกลง

จัดวางไว้ จริงอยู่ ไม่มีใครจะกล่าวได้ว่า การนี้จะไม่สำเร็จ นอกจากพระองค์ท่านจะได้ทรงช่วยเหลือ แต่ก็เป็นการแน่นอนว่า ความฝึกฝนพระทัยอันใหญ่ยิ่งของพระองค์ท่านในวิชาแพทย์ การที่ทรงศึกษาวิชาแพทย์ด้วยพระองค์เอง การที่รับสั่งตรงไปตรงมา พระสัจกิริยาอันสุขุมต่อการงาน การที่ทรงบริจาคทรัพย์ช่วยโรงเรียนและโรงพยาบาล ดังได้กล่าวมาแล้วเหล่านี้ ได้เป็นอุปการะเพื่อให้ได้รับความดำริเป็นอย่างดีมาก พระองค์ได้ทรงเป็นผู้ช่วยเหลืออย่างใหญ่ในการจัดวางแบบระเบียบละเอียดละออมาก อันเกี่ยวแก่การร่วมมือกันนี้ เป็นการนำมาซึ่งความช่วยเหลือแก่วิชาแพทย์ ในกรุงสยาม พระกรุณากิจของพระองค์ทั้งนี้สมควรจะได้รับความสรรเสริญเป็นอย่างสูง แต่ขอให้เข้าใจว่า การที่สรรเสริญพระองค์ท่านเช่นนี้ หาได้ตัดความชอบของผู้อื่น ที่ช่วยให้การนี้ให้ถึงซึ่งผลสำเร็จด้วยไม่.

วาระที่ ๓

ปี พ.ศ. ๒๔๖๗ - ๒๔๖๘

สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ ได้ประทับอยู่ในกรุงสยามตลอดปี พ.ศ. ๒๔๖๗ และในปีรุ่งขึ้นต่อมาอีกครั้งปี ในระหว่างนี้เป็นเวลากำดั่งจัดการอย่างขนานใหญ่ ในเรื่องที่จะทำให้การศึกษาวิชาขั้นต้น สำหรับการแพทย์และวิชาแพทย์ กับการอื่นอันเกี่ยวกับการแพทย์ให้เจริญยิ่งขึ้น และณะเพาะอย่างยิ่งในเรื่องการสาธารณสุข

รายละเอียดการร่วมมือที่ได้ตกลงกัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ระหว่างรอกกีเฟลเลอร์มูลนิธิ กับ กระทรวงธรรมการนั้น ว่าด้วยเรื่องโรงเรียนแพทย์เท่านั้น แต่เมื่อได้สนทนาปรึกษากับเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิต่อมานั้น ก็ปรากฏว่าควรจะต้องให้คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์อยู่ในร่วมมือด้วย เพื่อที่จะได้บำรุงการศึกษาวิชาแพทย์ขั้นต้นสองปีให้ดีขึ้น ต่อมาจึงได้ตกลงวิธีร่วมมือมีกำหนดเวลา ๕ ปีกับคณะนั้น ข้อตกลงนั้นว่าด้วยให้มีหัวหน้าเป็นชาวต่างประเทศชั่วคราว สำหรับวิชาฟิสิกส์ เคมีสตรี ชีววิทยา และภาษาอังกฤษ ให้มีทุนสำหรับส่งครู

ไปต่างประเทศ เพื่อศึกษาวิชาสามประเภทแรก กับเรื่องที่
มหาวิทยาลัยจะสร้างตึกทดลองวิทยาศาสตร์ใหม่ และจัดทำ
เครื่องใช้สำหรับตึกนั้นด้วย

สถานที่ที่จะสร้าง และการก่อสร้างตึกทดลองวิทยาศาสตร์
นั้น ทำให้เกิดเป็นปัญหาหลายแง่ เกี่ยวแก่การภายหน้าของ
มหาวิทยาลัย ปัญหานี้มีหลายข้อ ที่ยากจะตกลงเป็นทางใด
และมีความเห็นแตกต่างกันมากมายในข้อเหล่านั้น สมเด็จพระ
เจ้าฟ้า ฯ พระองค์นั้น ทรงมีพระทัย ผักไผ่ ในกิจการของ
มหาวิทยาลัยนั้นมาก (เวลานั้นทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมหา
วิทยาลัย) ทรงผักไผ่มาตั้งแต่ข้าพเจ้าพบพระองค์ท่านเป็นครั้งแรก
ทรงเห็นว่าควรเอาความเป็นอยู่โดยทั่ว ๆ ไปของมหา
วิทยาลัยนั้น และการมัธยมศึกษา รวมทั้งจำนวนครูที่จำเป็น
สำหรับดำเนินการเป็นหลักเกณฑ์ที่จะวินิจฉัยว่า มหา
วิทยาลัยนั้นจะทำการสำเร็จไปได้เพียงใด ได้ทรงมีความเห็น
อยู่เสมอว่า ยังไม่ปรากฏในขณะนี้ว่า กรุงเทพมหานครต้องการมี
มหาวิทยาลัยอย่างแบบประเทศตะวันตก แต่ควรจะคิดถึง
การกสิกรรม การพาณิชย์กรรม และการฝึกฝนอบรมครู เป็น
ข้อสำคัญ

ในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์เวลานั้น มีกุลบุตร ผู้ที่ ศึกษาวิชาขั้นต้น ของการแพทย์อยู่แล้ว เป็นส่วนมาก ทรงเห็นว่าถ้าการยังจะคงเป็นอยู่เช่นนั้นอีกต่อไป ก็ควรจะไปสร้างตึกทดลองวิทยาศาสตร์ ไว้ที่โรงพยาบาลศิริราช และ การสอนก็ให้อยู่ในความควบคุมดูแลของโรงเรียนแพทย์ แต่ ถ้าจะทำเช่นนั้น และต้องถอนเอานักเรียนเหล่านั้นไปเสียจาก คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์แล้ว ก็จะเป็นผลร้ายไม่ ณะเพาะแต่แก่คณะนั้นเท่านั้น แต่ถ้ายังจะให้มหาวิทยาลัยนั้น ดำรงอยู่และขยายการออกไปแล้ว ก็จะเป็นผลร้ายแก่มหา วิทยาลัยโดยตรงทีเดียว ทรงเห็นว่าคำร้องขอของมหาวิทยาลัย นั้นมีน้ำหนักมากกว่าของคณะเดียว จึงทรงเลิกล้มพระดำริ ที่จะสร้างตึกนั้นที่โรงพยาบาลศิริราช และต่อมาก็ได้สร้าง ลงในบริเวณของมหาวิทยาลัย

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ สภาการแพทย์ได้จัดการให้ได้ออก พระราชบัญญัติการแพทย์ พุทธศักราช ๒๔๖๖ การนี้ทำให้ มีปัญหาเกี่ยวกับโรงเรียนแพทย์หลายข้อ พระองค์ท่านได้ทรง วิจารณ์ด้วยความรอบคอบ เพื่อที่จะป้องกันไม่ให้เกิดการ ขัดกัน ได้ในระหว่างสภา ซึ่งต่างฝ่ายต่างทำการเพื่อหวังผลอันเดียวกัน คือบำรุงการแพทย์ในกรุงสยามให้ดีขึ้น นี่เป็นพระอุปนิสัย

อันดีเลิศอันหนึ่ง คือ บังคับไม่ให้เกิดความแตกต่างกันอัน
ร้ายแรงขึ้นได้ในระหว่างพวกที่จะกระทำการร่วมมือกัน แต่ทั้ง
นี้ไม่ได้หมายความว่า ทรงยอมสละหลักของการงาน หรือความ
เห็นที่คมชัด เพื่อประโยชน์แต่เพียงที่จะให้การเจรจาเป็น
ไปโดยราบรื่นเท่านั้น แต่เป็นเพื่อทางปรึกษาหารือกัน เพื่อ
หาเหตุผลอื่นประกอบ และเพื่อที่จะค้นคว้าให้ได้เรื่องที่
จริงถ้าผู้ใดออกความเห็นแย้ง แต่ทรงรู้สึกว่าเป็นความเห็นที่
สุจริตแล้ว ก็ทรงประทานพระวินิจฉัยแก่ความเห็นนั้นเป็น
อย่างดี แต่ถ้าทรงรู้สึกว่าการที่ออกความเห็นแย้งนั้นโดยมี
เจตนาอันลับหลัง หรือทำเพื่อแสวงหาอำนาจแล้ว ก็ไม่
ทรงผ่อนผันละลดให้เลย

เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๖ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ พระ
องค์นั้น ทรงรับตำแหน่งหน้าที่ราชการในกระทรวงธรรมการ
มีแจ้งความบอกว่าการเรื่องใดเกี่ยวกับโรงเรียนแพทย์นั้น ให้นำ
กราบทูลปรึกษาหารือพระองค์ก่อน รวมทั้งการเกี่ยวกับโรง
พยาบาลด้วย ต่อมาไม่ช้าก็ปรากฏว่างานนี้ไม่เหมาะแก่พระ
องค์ท่าน โดยที่มีพระอุปนิสัยโปรดไปในทางวิทยาศาสตร์
จึงไม่ทรงโปรด ในการที่จะทำงาน อยู่กับโต๊ะ และเขียนหนังสือ
ใกล้เกลี่ยความเห็นที่แตกต่างกัน ตรวจแก้การผิดที่ผู้น้อยได้

ทำไว้ และทำการรื้อเปลี่ยนแปลงประการอันเกี่ยวกับงานประจำที่
 นำเสนอ ทรงปรารภว่าในไม่ช้าจะพ้นจากงานนี้ และได้รับ
 หน้าที่สอน

โดยพระชะตาที่อันนี้ ได้เสด็จไปที่โรงพยาบาลบ่อย ๆ
 และรับสั่งแก่ข้าพเจ้าถึงเรื่องของมหาวิทยาลัย (เฉพาะอย่างยิ่ง
 เกี่ยวกับสองคณะที่ทำการสอนวิชาแพทยชั้นต้นกับวิชาแพทย)
 ได้รับสั่งกับข้าพเจ้าเป็นเวลาหลาย ๆ ชั่วโมงถึงเรื่องทุกอย่าง ข้อที่
 เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยนั้น ได้ทำแผนผังสำหรับตึกที่ยังจะต้อง
 สร้างต่อไป แต่แล้วก็เปลี่ยนแก้ไขใหม่จนกว่าจะได้ตามที่ทรง
 พระดำริเห็นเป็นที่พอพระทัย และได้รับสั่งถึงเรื่องโรงเรียน
 แพทย์ โรงพยาบาล ที่ดิน ตึกที่ต้องการทำใหม่ ครุ ฐานะ
 ของการพยาบาลโดยละเอียดทุกทางทุกข้อ นอกจากนั้นก็ด้วย
 เรื่องส่วนพระองค์ ในความปรารถนาที่จะทรงขยายการศึกษา
 วิชาแพทย และเรื่องเงินทุนให้กุลบุตรเล่าเรียน พระกระ
 เสรับสั่งเหล่านั้นแสดงถึงพระดำริที่ทรงมีอยู่ภายในอันลึกซึ้ง จึง
 ทำให้ข้าพเจ้ารู้จักและเข้าใจพระองค์ท่านได้ดี ซึ่งแต่ก่อน
 ข้าพเจ้าไม่รู้จักและไม่เข้าใจเลย และข้าพเจ้าเชื่อว่าน้อยคน
 นักที่รู้จักพระองค์ท่านจริง ตามที่รับสั่งนั้นได้ แสดงพระอริยาศัย

อันแท้จริงของพระองค์ท่านออกมาอย่างชัดว่า ไม่พอพระทัยทรง
 เบื่อต่องานประจำ และทรงเห็นไปในทางที่ว่า การจะไม่ดี
 จะสำเร็จไปไม่ได้จริงเสียทุกทาง เนื่องมาจากการที่จะบำรุง
 สิ่งต่าง ๆ ให้ดีขึ้นได้แต่ดำเนินไปอย่างช้า ๆ และความที่
 ไม่ทรงสามารถที่จะให้ดำเนินเร็วไปได้ หรือให้เป็นไปในทาง
 ต้องตามที่ทรงพระดำริไว้ ในระหว่างที่มีความไม่พอพระทัย
 ทรงเห็นว่า การจะดำเนินไปในทางที่ดี จะสำเร็จไปไม่ได้จริง เสีย
 ทุกทางนั้นเป็นการทอนพระกำลังวังชา เพราะว่าพระวรกายไม่
 ทรงทนต่อการเช่นนั้นได้ ความกระสับกระส่ายไม่พอพระทัย
 จะเป็นผลร้ายต่อพระองค์หรือต่อผู้อื่น อย่างไรก็ดีแต่หลักวิธี
 การและความจำนงค์ต่อการแพทย์ของพระองค์นั้นเป็นที่เห็นได้
 แจ่มแจ้ง ไม่มีอะไรปกปิดไว้เลย

ต่อมาในปีนั้นเอง ได้ทรงสอนวิชาว่าด้วยกายวิภาคของ
 สัตว์ที่มีกระดูกสันหลังในแผนกชีววิทยาแก่นักเรียนผู้ศึกษาวิชา
 ขั้นต้นของการแพทย์ การสอนนี้ทำเป็นที่ให้สำราญพระทัย
 และทรงโปรดอย่างยิ่งในเวลาสอนนักเรียนเสมอ ข้าพเจ้าเองมี
 ความรู้สึกเห็นใจด้วยพระองค์ท่าน ในการที่ปรารถนาจะพ้นจาก
 งานประจำ มาทำการสอน ทำการดำริการ และที่จะศึกษา
 วิชาแพทย์ให้สำเร็จ ในตอนปลายเดือนมิถุนายนก็ทรงพ้น

จากตำแหน่งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย และทรงรับตำแหน่ง
ข้าหลวงสำรวจการศึกษาทั่วไป ตำแหน่งนี้ได้ตั้งไว้โดยตั้งใจ
ไม่ให้มีกำหนดเวลา ตามตำแหน่งพระองค์ท่านทรงมีสิทธิ์ที่
จะตรวจ และแนะนำการสิ่งหนึ่งสิ่งใด ในกระทรวง ธรรมการได้
แต่เป็นตำแหน่งชั่วคราวและณะเพาะพระองค์ท่านเท่านั้น โดย
ที่ว่าเมื่อทรงพ้นตำแหน่งนี้แล้ว ก็จะไม่ตั้งผู้แทนต่อไป ความ
ประสงค์ข้อใหญ่ ก็เพื่อที่จะให้ พระองค์ท่าน พ้นจากงาน ประจำ
และมีแต่หน้าที่ที่จะทรงแนะนำได้อย่างกว้าง ๆ

ในตอนต้นปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้ตกลงที่จะสร้างตึกสำหรับ
แผนกกายวิภาควิทยา และสรีรวิทยา ของโรงเรียนแพทย์ ท่าน
ในการก่อสร้างนี้ รอคกิเฟลเลอร์มูลนิธิจะเป็นผู้ออก ได้ทรง
แนะนำและเป็นที่ตกลงตามพระดำริว่า ให้กระทรวงธรรมการ
เป็นเจ้าของที่ควบคุมดูแลการก่อสร้าง แทนที่จะให้หานาย
ช่างนอกกระทรวงออกแบบ และให้ผู้รับเหมาของนายช่าง
นั้น ๆ เป็นผู้ทำ ได้ตั้งกรรมการขึ้นไว้สำหรับตรวจจัดการเรื่อง
นี้โดยตลอด ทั้งในเวลาประชุมและนอกเวลาประชุม ได้รับ
สั่งยืนยันเสมอว่า ตึกสำหรับโรงเรียนและโรงพยาบาลนั้นไม่
ให้มีลวดลายและเครื่องประดับที่ไม่จำเป็น ให้เป็นแต่เพียงที่
ทำงานและบ้านอย่างเรียบ ๆ ไม่ให้มีลวดลายสลักและเครื่อง

ระดับราคาที่แพง และใช้ประโยชน์ไม่ได้ ทั้งยังยอมไม่เป็นที่พอใจของนายช่างออกแบบ เพราะเหตุว่านายช่างทุกคน เห็นว่ารูปร่างความสวยงามเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการก่อสร้าง แต่พระองค์ทรงคอยระวังไม่ให้มีการระดับราคาอย่าง “หรุแพ่” ตามที่ทรงเรียกนั้นเลย ทรงระวังให้ประหยัดทุนในการก่อสร้าง ตักนึ่งเสมอเพื่อให้ราคาต่ำ เหมือนกับว่าเป็นทุนของพระองค์เอง และบางที่จะยิ่งกว่าด้วยซ้ำ

ในตอนปลายปี พ.ศ. ๒๔๖๗ มีเรื่องที่จะต้องจัดทำอันสำคัญ คือ จัดระเบียบวิธีอำนวยการโรงพยาบาลและโรงเรียนเสียใหม่ ซึ่งจำเป็นจะต้องทำเพราะเกิดมีการที่ไม่พึงประสงค์ขึ้น กรรมการที่กระทรวงธรรมการจัดตั้ง ได้ทำการสอบสวนเรื่องดูโดยละเอียด และได้คิดไว้ว่าจะเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของคณะบดี เองานสองหน้าที่มารวมไว้ในคน ๆ เดียว เมื่อได้ปรึกษากันในเรื่องนี้ต่อมา ก็ได้รับความช่วยเหลือแนะนำอันสุขุมของเสด็จกรมขุนชัยนาทนเรนทร ทรงประทานในเมื่อกราบทูลเชิญมาร่วมช่วยหาอุบาย ได้ตกลงกันให้แต่งตั้งคณะบดี ผู้ที่ได้รับความแนะนำและสนับสนุนจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ พระองค์นั้น ๆ ยังได้ทรงจัดวางระเบียบวิธีดำเนินการใหม่ ได้

ตกลงตามระเบียบการที่ทรงวางนั้น และให้เริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ ๑
 เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นต้นไป มีกำหนดเวลา ๒ ปี
 ตามระเบียบวิธีดำเนินการนี้ ได้จัดตั้งสภานิสภาหนึ่ง
 ประกอบด้วยอาจารย์ หัวหน้าแผนก และเจ้าหน้าที่แผนก
 พยาบาลเป็นกรรมการ ได้กราบทูลเชิญพระองค์ท่านเป็นนายก
 และมีการประชุมเดือนละสองครั้ง นอกจากนั้นให้กรรมการดำ
 เนินการอีกชุดหนึ่ง คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ พระองค์นั้น คณะบดี
 และผู้อำนวยการแผนกวิชา เพื่อดำเนินการตามที่สภาได้แนะ
 นำในการจัดการตามระเบียบวิธีดำเนินการนั้น ได้ตั้งให้หม่อม
 เจ้าหญิงจันทรนิภา เทวกุล เป็นอาจารย์ ผู้ปกครองโรงเรียน
 ละครกระถินนางพยาบาล พระองค์ท่านได้เป็นผู้รับสั่งขอให้
 หม่อมเจ้าหญิงองค์นั้นช่วยเหลือโรงเรียน โดยขอให้ยอมรับหน้า
 ที่นั้น นี่เป็นการแสดงอีกอันหนึ่งให้เห็นว่า พระองค์มีพระ
 วิจารณ์อันสุขุมและเหมาะสมกับพฤติการณ์ ได้ทรงเลือกสรรผู้ที่
 เหมาะกับหน้าที่ด้วย ต้องพระประสงค์อย่างยั้งที่จะให้เอาใจ
 ใส่ดูแลการอยู่กินของนางพยาบาล ทรงเห็นอยู่เสมอว่าการ
 สอนศีลธรรมและสอนการอยู่กินทั่วๆ ไป ที่ถูกวิธีให้แก่นาง
 พยาบาลนั้น มีค่ามากเท่าเทียมกับการสอนตามหลักสูตรวิชา
 การพยาบาลนั้น

ต่อมาไม่ช้าก็เห็นได้ชัดว่า สถานนั้นเป็นสิ่งที่เหมาะที่สุด
สำหรับพฤติกรรมที่เป็นอยู่ในเวลานั้น ในเวลาหัวต่อหัวเดียว
ของงานอย่างยาวนานใหญ่นั้น ย่อมมีการขลุกขลักอย่างใหญ่เกิด
ขึ้นเป็นอันมาก ในหลายขณะ สถานี้ได้ช่วยจัดให้การบรรลु
ล่องเป็นผลสำเร็จไปได้ เป็นที่น่าเสียดายว่าเมื่อได้ตั้งต้นปฏิบัติ
ตามระเบียบดำเนินการนี้ได้ประมาณสามเดือน พระองค์ท่าน
ก็เสด็จไปยุโรป แต่การก็ได้ดำเนินไปครบสองปีตามที่ได้กำ
หนดไว้ สมดังที่คิดคาดไว้ว่าภายหลังพฤติกรรมคงจะเปลี่ยน
แปลงไป และเมื่อครบกำหนดแล้วก็ได้เลิกสถานนั้น และ
ตั้งกรรมการคณะแพทยศาสตร์ และกรรมการโรงพยาบาลศิริราช
ไว้ทำการแทนต่อมา แต่ในระหว่างหัวต่อนั้นไม่มีอะไรจะดีไป
กว่าสภาพที่ได้ตั้งขึ้นไว้ในขั้นต้นนั้น เมื่อจะว่าถึงพระปรีชา
สามารถของพระองค์ท่านสำหรับการขึ้นนี้แล้ว คงจะไม่มี
การใดที่ได้ทรงทำให้เป็นผลดีโดยทั่วไป แก่โรงพยาบาลศิริราชเท่า
กับการนี้

ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๗ มีเหตุการณ์แพทย์เกี่ยวแก่
พระองค์ท่านอีกอันหนึ่งคือ ในการที่เสด็จไปเชียงใหม่เพื่อเปิด
โรงพยาบาลแมคคอมมิคใหม่ ของพวกเพรสไบทีเรียน มีชัชน
อเมริกัน เมื่อมีคำกราบทูลเชิญเสด็จมา พระองค์ท่านยัง

ไม่แน่ว่าพระทัยในการที่จะรับ เพราะทรงเข้าพระทัยดีถึงการที่
 ควรและไม่ควรอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ถ้าจะเสด็จไปโดยทางราช
 การ ก็จะเป็นการเปลืองพระราชทรัพย์ของหลวง ในการที่จะรับ
 เสด็จและอื่นๆ ในทำนองนั้น ถ้าจะไม่เสด็จโดยทางราชการ
 หรือ ก็จะมีการครหาและเป็นการน้อยใจของประชาชน และ
 เป็นที่แสดงให้เห็นอีกว่า ได้ทรงพระดำริใคร่ครวญถึงเรื่อง
 ว่าควรจะประหยัดเงินไว้ใช้ในการอื่นที่มีประโยชน์กว่า แต่เรื่อง
 ควรจะถนอมน้ำใจประชาชนและข้าราชการก็มีอยู่ ภายหลัง
 จึงตกลงพระทัยว่า ต้องเสด็จไปโดยทางราชการ ได้ทรงเป็น
 ประธานในการเปิดโรงพยาบาลใหญ่ของจังหวัด และ สถาน
 อนามัยสภาภาษาด้วย ในการเสด็จคราวนี้ ได้ทรงแสดง
 พระประสงค์ จะอุดหนุนนักเรียนที่ศึกษาสำเร็จ จากคณะแพทย
 ศาสตร์ ๒ คน ให้ไปเป็นแพทย์ประจำบ้านที่โรงพยาบาลแมค
 คอมมิก เป็นปีๆ ถ้าโรงพยาบาลนั้นจะจัดที่อยู่ให้แก่เขา ทั้ง
 ทรงเห็นฐานะของการนั้น จึงทรงแสดงพระประสงค์จะอุดหนุน
 ให้มีแพทย์อเมริกัน ๑ คน มาช่วยเหลือกิจการในโรงพยาบาลนั้น
 มีกำหนดสามปี แพทย์อเมริกันนั้นต่อมาได้เข้ามาทำการ แต่
 เรื่องแพทย์ประจำบ้านนั้นไม่เป็นผลสำเร็จ

ในเวลานั้น ศาสตราจารย์ต่างประเทศ ในแผนกวิชาสรีรวิทยา ต้องการจะทำการตรวจค้นทดลองจากลิง ที่อันสมควรสำหรับเลี้ยงสัตว์นี้ไม่มีที่โรงเรียนแพทย์ และเป็นที่สงสัยว่าควรจะปลูกไว้ที่นั่นหรือไม่ พระองค์ท่านทรงรับจะเลี้ยงไว้ที่วังและทำกรงให้อยู่ การบางสิ่งสำหรับเรื่องนี้ไม่เป็นที่สำราญพระทัยนัก แต่ก็ทรงตัดเสียได้ เพราะมีความปรารถนาจะช่วยการชะนิตนี้ในทุกทาง และช่วยเหลืออาจารย์ชาวต่างประเทศด้วย

การฝึกฝนนางพยาบาลที่โรงพยาบาลศิริราชเกิดเป็นปัญหาสำคัญขึ้น เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้ปรึกษาโต้เถียงกันหลายคราว ถึงเรื่องที่จะหานางพยาบาลชาวต่างประเทศมาช่วยจัดดำเนินการใหม่และสอนที่โรงเรียน ในที่ประชุมสภา พระองค์ได้สนับสนุนเห็นพ้องด้วยการที่คิดนั้น ในการปรึกษากันได้พูดเลยไปถึงเรื่องที่ว่า นางพยาบาลหลายคนเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ก็เลิกทำงานพยาบาล และไปแต่งงานเสีย ทรงรับสั่งยืนยันอย่างแน่นแฟ้นว่า การศึกษาฝึกฝนตามหลักสูตรของนางพยาบาลนั้น มีประโยชน์แก่ผู้ซึ่งภายหลังไปเป็นภริยามากเท่ากับผู้ที่คงทำการพยาบาลต่อไปเหมือนกัน

มีปัญหาสองเรื่องเกิดขึ้นเกี่ยวกับโครงการนี้ที่คิดจะบำรุงโรงเรียนนางพยาบาลให้ดีขึ้น คือ เรื่องหาที่อยู่ให้เหมาะสำหรับ

นักเรียนนางพยาบาล และพยาบาลอยู่ กับเรื่องหาทุนจ้างนางพยาบาลชาวต่างประเทศเข้ามา พระองค์ท่านได้ทรงจัดสำเร็จทั้งสองเรื่อง โดยทรงซื้อโรงเรียนวังหลังจากเพรสไบทีเรียนมิชชัน เป็นเงินห้าหมื่นบาท และให้โรงเรียนเข้าเป็นที่อยู่ของนางพยาบาล มีค่าเช่าพอเป็นพิธีเท่านั้น ต่อมาได้ทรงบริจาคเงินประมาณสองหมื่นบาทสำหรับซ่อมแซมโรงเรียน ที่ซื้อมานั้น และปลูกบ้านใหม่ สำหรับอาจารย์ผู้ปกครอง กับยังทรงรับรองจะประทานเงินสำหรับการแก้ไขซ่อมแซมและต่อเติมเล็กๆ น้อยๆ ให้ไว้อย่างสูงปีละ ๖,๒๐๐ บาท เรื่องที่ ๒ คือ เรื่องเงินเดือนสำหรับนางพยาบาลชาวต่างประเทศ ๒ คน พระองค์ท่านก็ทรงประทานให้ การทั้งสองเรื่องนี้ได้ตกลงไว้ ตั้งแต่วันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ แต่โรงเรียนวังหลังนั้นฟังซื้อได้เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๕ เมื่อกระทรวงธรรมการได้รับอุปการะเช่นนั้น จึงทำให้ฐานะของการพยาบาลเปลี่ยนมาเป็นผลอันพึงพอใจ ซึ่งแต่เดิมยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่ ด้วยน้ำพระทัยกว้างขวางเผื่อแผ่ของพระองค์ท่านนี้ เป็นผลช่วยแก้ปัญหายุ่งยากทางการเงินของโรงพยาบาลให้คล่องตัวสำเร็จไปได้อีกอันหนึ่ง

เนื่องจากที่ต้องทรงทำการอย่างขมกั้เขม้น อันเกิดแต่ความ
เห็นที่แตกต่างกันมากหลายในเรื่องการสร้างตึก การจัดการ
โรงเรียน และโรงพยาบาล และการเกี่ยวกับหลักการของมหา
วิทยาลัยที่จัดให้สำเร็จได้ยาก ทำให้พระสรีรภาพของพระองค์
ทำนอ่นลง และเป็นที่เห็นได้ว่าไม่ทรงพระสำราญ เป็นที่
รู้หรือเชื่อกันทั่วไปว่ามีพระโรคอยู่ ความจริงก่อนที่เสด็จกลับ
กรุงสยามเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๖ แพทย์ผู้หนึ่งในยุโรปได้กราบทูล
ว่า พระองค์จะมีพระชนม์อยู่ได้อีกไม่เกินสองปี (เป็นการ
กล่าวอันไม่คงงามของแพทย์ที่จะบอกให้ผู้ป่วยรู้ว่ามีพระมรณะ
รออยู่) คำกล่าวนี้คงกระทบกระทั่งพระกมลบ้าง แต่ก็ยังทรง
ประกอบพระกรณียกิจอยู่เรื่อยไปโดยไม่ทรงบ่นย่อท้อหรือรับสั่งว่า
กลัวแก่ผู้ใดที่ทำการร่วมกับพระองค์เลย เป็นการแสดงความ
กล้าไม่ย่ออย่างเยี่ยม

ในเดือนเมษายนปี พ.ศ. ๒๔๖๘ รู้สึกพระองค์ว่าพระอาการ
ต้องการการเยียวยารักษาจึงทรงให้แพทย์ในกรุงเทพ ฯ ตรวจพระ
อาการและทำรายงานถวาย เมื่อตรวจแล้วแพทย์ได้ถวายรายงาน
แนะนำให้เสด็จออกจากเมืองร้อนไปรักษาพระองค์ ที่อเมริกา
หรือ ยุโรป ซึ่งมีอากาศดีกว่าและเหมาะกับพระอาการ ใน
วันที่ ๒๔ มิถุนายน สกนั้น ได้เสด็จไปยุโรปและทรงเอาเจ้า

หน้าที่ใหม่คนหนึ่งของมหาวิทยาลัย ในแผนกวิชาฟิสิกส์ตาม
 เสด็จไปศึกษาวิชาเพิ่มเติม ณ ต่างประเทศ โดยทุนเล่าเรียน
 ส่วนพระองค์ด้วย ก็เป็นอย่างที่เคยๆ มา ไม่ได้ตั้งพระทัยจะทรง
 พักผ่อนจริงๆ ตลอดเวลา ได้รับสั่งแก่ดอกเตอร์เบียร์สว่า จะ
 เสด็จไปยุโรปและบางที่จะเลียบไปอเมริกาเพื่อรักษาพระองค์ แต่
 ในโอกาสเดียวกันนั้นตั้งใจจะไปเที่ยวดูนักเรียน ของพระองค์
 โรงเรียนแพทย์ และโรงพยาบาลบางแห่งในภาคกลางยุโรปด้วย

ในเวลาเกือบสองปีในกรุงเทพฯ นี้ เป็นเวลาที่ทรงทำงาน
 คร่ำเคร่ง หรือบางทีจะเป็นงานที่ลำบากที่สุดที่ทรงทำเกี่ยวกับการ
 จะบำรุงการแพทย์และการพยาบาลในกรุงสยามให้ดีขึ้น ให้
 เป็นการขยายบำรุงก้าวหน้าอย่างไกล แต่ในการงานเหล่านั้นเจ็บบน
 และนำมาซึ่งความน้อยพระทัย และการไม่พอพระทัยหลายครั้ง
 และเป็นที่น่าเสียดายว่า ความสงบพระทัยของพระองค์ไม่ใช่
 คนอย่างที่เราเรียกกันว่า “สู้ตาย” อย่างดี คือว่าพระองค์ท่าน
 ไม่ทรงดำเนินตามหลักและตามทางปฏิบัติที่ทรงรู้สึกว่าได้แต่ถ้าย
 เดียว แต่ได้ทรงระลึกทรงคิดถึงความเห็นและการกระทำของ
 ผู้อื่นที่แรงและทัดทานพระองค์ ทรงรู้สึกในคำกล่าวติชมของ
 ผู้อื่นง่ายเกินไป คือ รวมความว่าทรงเป็นพระบุรุษอันสุภาพ
 เกินไป เพราะฉะนั้นเมื่อเสร็จจากการศึกษาและได้รับความ

เห็นไม่ตกลงกันในเรื่องวิธีจัดการงานและเสด็จกลับวังแล้ว แทนที่จะทรงล้มความเห็นแตกต่างส่วนตัวเหล่านั้นเสีย กลับไปทรงรำพึงถึงเรื่องนั้นและเฝ้าคัดค้านที่ใดที่ทรงรับในเวลาและนอกเวลาประชุมไปใคร่ตรองเป็นเวลานาน ๆ ดังตัวอย่างครั้งหนึ่งได้ทรงทราบว่า ในเวลาเราปรึกษากันถึงเรื่องแผนผังการก่อสร้างตึกสำหรับโรงเรียนและโรงพยาบาล มีแพทย์ผู้หนึ่งกล่าวคัดค้านว่าไม่ควรฟังพระดำริให้มากนัก เพราะว่าพระองค์ท่านไม่ใช่แพทย์ แต่ความจริงนั้นพระองค์ท่านได้ทรงศึกษาเรื่องตึกสำหรับการแพทย์จนทรงทราบดีกว่าใคร ๆ หมดในจำพวกแพทย์ด้วยกัน ความคัดค้านนั้นเป็นที่ขัดเคืองพระทัย และได้ทรงจดจำไว้เป็นเครื่องเพิ่มพูนธุระกิจพระมานะ ให้ ทรงศึกษาวิชาแพทย์ ให้สำเร็จได้รับปริญญา เพื่อจะได้สามารถโต้ตอบกับแพทย์ของโรงพยาบาลในเรื่องทั่วไปของการศึกษาอาชีพแพทย์

เวลานี้เป็นเวลา^๕ที่โรงเรียนแพทย์และโรงพยาบาลกำลังเดินก้าวหน้า ได้ตกลงในเรื่องสร้างตึกใหม่ และกำลังดำเนินการเรื่องสร้างตึกทดลองวิทยาศาสตร์ สำหรับวิชาแผนกกายวิภาควิทยา และสรีรวิทยา วิธีอำนวยการโรงเรียนและโรงพยาบาลก็ได้ดำเนินไปเป็นปึกแผ่นดี ที่อยู่สำหรับนางพยาบาลก็ได้จัดให้มีขึ้น และการร่วมมือให้นางพยาบาลชาวต่างประเทศมาช่วย

ก็จะเป็ผลสำเร็จ นอกจากที่อาจารย์ผู้ปกครองนางพยามาลจะ
ได้ทรงเปลี่ยนแปลงการที่ควรหลายอย่างในโรงเรียนนางพยามาล
แล้ว อาจารย์นั้นยังได้ทรงทำให้มีผู้ขึ้นสมัครเข้าเป็นนักเรียน
เพิ่มขึ้นจากสามสิบคนเป็นเจ็ดสิบห้าคน การเหล่านี้พระองค์
ท่านได้ทรงเป็นผู้จัดทำแต่บางส่วนหรือทั้งหมด แม้พระวรกาย
จะไม่สมบูรณ์และมีเรื่องที่จะจัดได้โดยยากหลายอย่างที่ดี ก็ยัง
ได้ทรงจัดทำเรื่อยไป และนำมาซึ่งความเจริญอย่างมาก ผล
สำเร็จนั้นควรได้ รับความสรรเสริญ ยกย่องจากพวกเราอย่างสูงสุด

ตลอดเวลา^{นี้} ได้ ทรงทำการติดต่อกับกรมสาธารณสุข อย่าง
ใกล้ชิด และในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้ทรงช่วยใน
การสอน อธิบดีกรมสาธารณสุขได้ทรงเรียกแพทย์สาธารณสุข
มณฑลเข้ามาอบรมในกรุงเทพฯ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ พระองค์^{นี้}
ได้ประทานปาฐกถาแก่แพทย์เหล่านี้หลายครั้ง และทั้งทรง
แสดงวิปฤติ การสุขาภิบาลของกรุงเทพฯ หลายอย่างให้เขา
เหล่านั้นดูด้วย เรื่องหนึ่งของปาฐกถานั้นว่าด้วย “วิปฤติการ
สุขาภิบาล” ต่อมาได้ทรงขยายความและพิมพ์ไว้ในหนังสือ
แถลงการณ์สาธารณสุขของกรมสาธารณสุข

ในเดือน พฤศจิกายน ได้ประทานลายพระหัตถ์มายัง
ข้าพเจ้าจากประเทศเยอรมันว่า ได้ทรงให้แพทย์ผู้หนึ่งตรวจ

และแพทย์ผู้นั้นลงความเห็นว่ อาการแห่งพระวักกะนั้น เนื่องมาจากพระกำลั้ง และวิถีประสาทอ่อนท่วไปมากกว่าเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในพระวักกะเอง “ โดยท่วๆ ไปการทำนายโรคของดอกเตอร์ เป็นที่พอใจ เขาแนะให้ฉันรู้ว่า กำลั้งอ่อนของฉันทันนั้นอาจไม่เปลี่ยนแปลงไปได้ แต่ฉันควรจะทำการโดยทางใดทางหนึ่ง ให้ดีให้เหมาะแก่ความเป็นอยู่ไม่ให้ออกกำลั้งกาย หรือ ความคิดมากเกินไป เมื่อฉันถามความเห็นเขาว่า ฉันทสามารถจะเรียนวิชาแพทย์อีกสองปีให้สำเร็จได้หรือไม่ เขาตอบว่าได้ เวลานั้นฉันยังไม่แนใจทางใดฉันหวังว่าการรักษาตัวของฉันจะได้ผลดีขึ้น เท่าที่เป็นอยู่ในเวลานี้ยังไม่แนใจว่าควรจะเรียนต่อไปหรือไม่ แต่อย่างไรก็ดีฉันรู้สึกว่ ถ้าฉันจะทำเกี่ยวข้องกับโรงเรียนแพทย์อีกต่อไปแล้ว ควรอย่างยั้งที่ฉันจะเรียนให้ได้จบหลักสูตรแพทย์ ในระหว่างสองปีที่อยู่ในกรุงสยาม ฉันรู้สึกตัวว่าฉันยังเป็นรองอยู่มาก ” ในเวลานั้นทรงตั้งพระทัยจะเข้าศึกษาวิชาแพทย์ ปีสุดท้ายอีกสองปีที่มหาวิทยาลัยฮาวาร์ด เพราะทรงรู้สึกว่อากาศที่ประเทศอังกฤษนั้นไม่เหมาะแก่พระองค์ท่าน หม่อม พระโอรสและพระธิดา ได้ทรงรู้ไว้ก่อนแล้วว่า อากาศในประเทศสกอตแลนด์ยั้งไม่เหมาะแก่ครอบครัวมากขึ้น

ในเดือนพฤศจิกายน ศกนั้น ก็ได้รับข่าวว่า รอคกีเฟล
 เฮอร์มุลนิธ ได้ตกลงยอมร่วมมือด้วย ในการจัดบำรุงโรง
 เรียนพระคัมภีร์และพยาบาล ได้กล่าวมาในเบื้องต้นแล้วว่า
 การนี้สำเร็จก็โดยความสนับสนุน และพระทัยกว้างขวางเพื่อแผ่
 ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ พระองค์น.

วาระที่ ๔

ปี พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๐

สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวง
สงขลานครินทร์เสด็จกลับเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๑๖
กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๙ เนื่องในงานพระราชพิธีพระบรมราชา
ภิเษกพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปก
เกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ประทับอยู่ในกรุงเทพ ฯ ไม่สัณานัก ใน
เวลานั้นทรงตั้งพระทัยจะจัดซื้อที่ดินติดต่อกันเหนือ ของ
โรงพยาบาล ศิริราช เพื่อจะปลูกที่อยู่สำหรับนักเรียนแพทย์ลง
ในที่นั้น และให้กระทรวงธรรมการเช่า คิดค่าเช่าพอเป็น
พิธีอย่างเช่นเดียวกับที่อยู่ของนักเรียนนางพยาบาล ที่นั้นจะให้
กว้างขวางพอทำเป็นสนามสำหรับให้นักเรียน เล่น การกีฬาได้
ด้วย แต่เห็นจะเป็นเพราะทรงซื้อที่แปลงนี้ไม่ได้ จึงทำให้
พระดำริอันน่าสรรเสริญนี้ไม่เป็นผลสำเร็จ

ตลอดเวลาอันน้อยที่ทรงประทับอยู่ในกรุงเทพ ฯ นั้นทรงเอา
พระทัยใส่ในกิจการงานของกรมสาธารณสุขมาก เมื่อนักเรียน

ส่วนพระองค์ก็กลับจากการศึกษาต่างประเทศมีบัญชาว่า จะให้เขาเหล่านั้นเข้าทำงานที่ใด ไม่แน่ว่าพระทัยว่าควรจะให้ไปทำงานที่โรงพยาบาลศิริราชหรือที่กรมสาธารณสุข ทั้งสองแห่งต่างต้องการคน และทรงฝากใ้พระทัยในความเจริญของทั้งสองแห่งนั้นมาก ผลในที่สุดก็อย่างเคย ๆ มา คือ ทรงยอมอนุญาตให้นักเรียนนั้น ๆ เลือกเอาตามความพอใจสมัครของตนเอง

ได้บังเกิดความไม่แน่ใจ และการติดขัดในทางการบางอย่างเกี่ยวกับเด็กที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ตั้งพระราชหฤทัยว่า จะสร้างพระราชทานแก่โรงพยาบาลศิริราช สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ พระองค์นี้ ได้ทรงวิ่งเต้นในเรื่องนี้ และเมื่อเสด็จกลับออกไปยุโรปเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ทรงรับสั่งว่าได้รับคำรับรองว่าจะให้เด็กนั้นแล้ว และในที่สุดท้ายได้ตกลงให้เป็นเด็กอัยการ สำหรับคนไข้ที่ต้องรักษาทางอายุศศาสตร์

ในเดือนกรกฎาคมและสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ นางพยาบาลชาวต่างประเทศสองคนได้มาถึงกรุงเทพฯ จากสหปาลีรัฐอเมริกา และตั้งต้นทำการขยายบำรุงโรงเรียนพระดงครรภ์และพยาบาล ชั้นนี้เป็นการตั้งต้นการร่วมมือวาระที่สามที่มูลนิธินี้ได้ช่วยเหลือ สองวาระแรกนั้นเกี่ยวกับการศึกษาวิชา

แพทย์และวิชาขั้นต้นของการแพทย์ ทั้งสามวาระ^๕พระองค์
ได้ทรงเป็นผู้เริ่มช่วยมาแต่แรก

เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้ประทานลายพระหัตถ์
จากสหประชาชาติอเมริกามายังข้าพเจ้า รับสั่งถึงเรื่องหลายข้อ
เกี่ยวกับโรงเรียนแพทย์และโรงพยาบาล ก่อนหน้านั้นสักหน่อย
หนึ่งได้ทรงสนทนากับเจ้าหน้าที่ของ มูลนิธิ^๖นั้นที่กรุงนิวยอร์ก ว่า
ด้วยเรื่องโรงเรียนนางพยาบาล ในตอนหนึ่งของลายพระหัตถ์
นั้นรับสั่งว่า “เมื่อมูลนิธิ^๖นั้นเสร็จธุระถอนตัวออกไปแล้ว
การจะเป็นอย่างไรต่อไปนั้นก็แล้วแต่มูลนิธิ^๖นั้น ได้บำรุงโรงเรียน
ให้ไว้เป็นชนิดใด และแล้วแต่คุณวุฒิความรู้ และจรรยา
ของผู้ที่จะเข้ามาสวมจัดอำนวยการโรงเรียน แทนผู้แทนของ
มูลนิธิ^๖นั้นต่อไป แต่อย่างไรก็ดี ฉันมีความเชื่อมั่นแน่นอน
ว่าตลอดเวลาร่วมมือกันห้าปีหรือกว่านั้น มูลนิธิและผู้แทน
ของมูลนิธิ^๖นั้น สามารถจะก่อบำรุงโรงเรียนให้ดำรงมั่นคง ถาวร
ตลอดกาลไปได้ ซึ่งฉันสามารถจะถือตัวเองว่าได้รับเกียรติยศ
มีส่วนช่วยสนับสนุนการนี้ และการที่ฉันเลือกบริจาคเงิน
เป็นจำนวนมากจากทุนของฉัน และบำเพ็ญเวลาและร่างกาย
ให้แก่โรงเรียนนี้ คงจะเป็นการถูกทาง” เป็นอันว่าได้
ทรงมอบความสำเร็จผลของโรงเรียน ไว้แก่ทั้งสองฝ่ายที่ได้ร่วม

มอกันนี้ ทั้งเป็นการรับสั่งเข้าในความเห็นของพระองค์ด้วยว่า ความประพฤติด่วนตัวบุคคลนั้น เป็นข้อที่ควรคำนึงอย่างยิ่งว่าผู้นั้นจะเหมาะแก่หน้าที่หรือไม่

ส่วนที่เกี่ยวข้องด้วยพระธุระส่วนพระองค์นั้น ทรงรับสั่งว่า “เวลานี้ฉันกำลังยุ่งกับการเรียนปีที่สาม ที่โรงเรียนแพทย์ของมหาวิทยาลัยฮาวาร์ด ด้วยมีความหวังว่าจะเรียนให้จบหลักสูตรได้ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ในขณะที่เดียวกันฉันยังสามารถทำการในวิชาแพนดแบกที่เรย์ และการตรวจโรคบางอย่างที่โรงพยาบาลสำหรับเด็กเกี่ยวกับโรคท้องร่วงของเด็ก ซึ่งฉันคิดว่าอาจจะเป็นประโยชน์แก่กรุงเทพฯ เมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้ว ฉันตั้งใจจะเรียนเป็นพิเศษในเรื่องโรคของเด็ก เป็นเวลาอย่างน้อยสักหกเดือนหรือหนึ่งปี อนามัยส่วนตัวฉันนั้นเป็นอย่างดีมาก เจ้าหน้าที่ในโรงเรียนแพทย์ได้เป็นธุระช่วยดูแลและตรวจอาการของฉันโดยตลอด ” ได้เคยรับสั่งอยู่เสมอ ๆ ว่าในกรุงเทพฯ ต้องการการสอนมารดาให้รู้จักระวังรักษาทารกและเด็กอ่อน ฉะเพาะอย่างยิ่ง ก็ในเรื่องการให้อาหาร ถ้าได้ทรงเป็นแพทย์ออกทำการรักษาจริง ๆ แล้ว คงจะทรงเป็นแพทย์รักษาเด็ก แต่การที่จะเป็นแพทย์ออกทำการรักษานั้นทรงยอมรับว่าจะไม่น่าเป็นไปได้

ในระหว่างที่ทรงศึกษาวิชาอยู่ที่มหาวิทยาลัยฮาวาร์ดนั้น ผู้ที่
ไปเฝ้าเยี่ยมที่ตำหนักของพระองค์ท่านและหม่อมที่เมืองบรุกลิน
จะได้พบ ครอบครัวที่มีความสุขสำราญ และครอบครัวที่ขยันขัน
แข็งต่อการงานอย่างที่สุด ทรงรับรองนักเรียนไทยในสหปาลี
รัฐอเมริกาที่ไปเฝ้าเป็นอย่างดีเสมอทุกเวลา สำหรับนักเรียน
ไทยเหล่านั้นแล้ว ตำหนักเปิดรับเขาอยู่เสมอ สมเด็จเจ้า
ฟ้าฯ พระองค์^๔ ทรงพักผ่อนหย่อนพระอิริยาบถจากการเรียน
โดยทรงช่วยเลี้ยงระวงและฝึกฝนพระโอรสพระธิดา พระองค์
ท่านและหม่อมได้ทรงใช้จ่ายและซื้อฉลองพระองค์และเสื้อผ้าแต่
อย่างชะนิตราคาย่อมเยาว์ เพื่อเป็นการประหยัดทรัพย์สำหรับ
จะได้มีเงินไว้ใช้ ในการตั้งทุนเล่าเรียน ให้แก่กุลบุตรชาวสยาม
มากขึ้น พระองค์ท่านและหม่อมทรงรู้สึกว่ามีสิทธิที่จะใช้
เงิน^๕ของสำหรับดูแลท่านนั้น คนไทยบางคนในอเมริกา
เห็นว่าที่ทรงทำไปนั้นไม่สมแก่พระเกียรติยศ ในมหาวิทยาลัย
ฮาวาร์ด ก็ทรงเป็นแต่เพียงนักเรียน แพทย์ผู้หนึ่ง ไม่ใช่เจ้านาย
ในพระนามบัตรก็มีว่า “ มิสเตอร์มหิดลสงขลา ” ในเวลาที่ประ
ทับอยู่ในประเทศที่ไม่มีเจ้านาย พระองค์ท่านก็ไม่ใช่เจ้านาย
เราถือว่าการที่วางพระองค์เช่นนั้น เป็นการให้เกียรติยศอันแท้
จริงแก่ประเทศของเรา และสมกับพระลักษณะของการเป็น

เจ้านายที่แท้ หม่อมของพระองค์นั้นไม่เพียงแต่เป็นผู้คล้อยตาม หรือเป็นผู้ที่ช่วยเหลืออย่างดีที่สุดในพระดำริเรื่องการศึกษา และการบริจาคทรัพย์เท่านั้น แต่ได้เป็นผู้ตัดสินใจด้วย การที่พระองค์และหม่อมได้อยู่และศึกษา ในเมืองต่างประเทศนั้น ไม่ได้เป็นเหตุละเลย ในการที่จะทำการเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนร่วมชาติ

เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้ประทานลายพระหัตถ์มาว่า ทรงเห็นพ้องด้วยความดำริ (ซึ่งกระทรวงธรรมการและมูลนิธินั้นได้ดำริไว้) ที่จะจัดหานางพยาบาลชาวต่างประเทศคนที่สามเข้ามาสอนวิชาผดุงครรภ์ พระองค์ท่านจะประทานเงินเดือน ในอย่างเดียวกับ ที่ประทานสองคนแรก มาแล้วนั้น

ในระหว่างนี้ ทรงทำการศึกษาเป็นอย่างคร่ำเคร่งหนักมากกว่าที่ทรงรู้สึก และพวกครูพากันเป็นห่วงร้อนใจในอนามัยของพระองค์ท่าน เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐ ดอกเตอร์เบียร์ส ได้ถวายหนังสือตอบลายพระหัตถ์ที่รับสั่งถามถึงเรื่องงานที่จะทรงทำเมื่อสำเร็จจากการศึกษาในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ แล้ว ดอกเตอร์เบียร์สถวายคำแนะนำว่า ก่อนที่จะตกลงพระทัยในทางใด ควรที่จะทรงหารือกับนายแพทย์ของพระองค์

ท่านที่เมืองบอสตันเสียก่อน เนื่องจากที่ได้เห็นพระองค์ท่าน
ทรงประกอบพระกรณียกิจในปีที่แล้วมา ดอกเตอร์เมียร์สมี
ความเลื่อมใสในเรื่งอนามย์ของพระองค์ท่านมาก และ
กราบทูลเตือนว่า ที่มีพระประสงค์อันยิ่งใหญ่ก็เพื่อที่จะให้ได้รับ
ปริญญาเท่านั้น จึงถวายความเห็นว่ เมื่อได้ทรงรับปริญญา
แล้ว ก็ควรจะปฏิบัติพระองค์ไปในทางที่จะบำรุงรักษาพระอนามย์
และพระกำลัง การที่นำข้อเหล่านี้มากล่าวไว้ก็เพื่อที่จะแสดง
ให้เห็นว่า การที่จะทรงศึกษาต่อไปและการที่เตรียมพระ
องค์ให้ดีขึ้นนั้น เป็นพระประสงค์จำนงอย่างยิ่งใหญ่ของ
สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ นักเรียนแพทย์พระองค์นี้ พระประสงค์อัน
ถึงกับทำให้ทรงลืมนว่ พระกำลังแห่งพระสรีระภาพมีการจำกัดไม่
สามารถคงทนในทุกสิ่งทุกอย่างได้

การก่อสร้างตึกอำนวยการที่โรงพยาบาลศิริราช ได้แล้ว
เสร็จและได้ใช้เป็นสถานที่ทำงานในระหว่างปีนี้ นอกจากมี
ห้องทำงานแผนกอำนวยการโรงเรียนแพทย์ และโรงพยาบาล
แล้ว ยังมีห้องคนไข้นอกสถานที่ ห้องจำหน่ายและปรุงยา
ห้องสมุดและห้องอ่านหนังสือ กับห้องประชุม ค่าก่อสร้าง
ตึกนี้สิ้นเกือบ ๒๐๐,๐๐๐ บาทพอดี เป็นส่วนที่ได้ทรงบริจาค

ทรัพย์ช่วยครั้งหนึ่ง ตึกนี้ จึงเป็นอันแสดงว่าได้ประทานเงิน
อีก ๑๐๐,๐๐๐ บาท

ในเดือนธันวาคม กระทรวงธรรมการได้รับลายพระหัตถ์
รับสั่งถามว่าเมื่อทรงศึกษาวิชาสำเร็จ และเสด็จกลับเข้ามาแล้ว
จะทรงทำงานเป็นแพทย์ประจำบ้าน ที่โรงพยาบาลศิริราชสักหนึ่ง
ปี คณะแพทยศาสตร์ไม่เห็นมีความยากลำบากในทางกรอย่าง
ไรเลย และนอกจากจะเป็นการถวายเป็นโอกาสให้ได้ทรงทำการ
ตามที่ต้องพระประสงค์อย่างยิ่งแล้ว ยังเป็นผลดีว่าถ้าพระองค์
เสด็จมาทรงรับตำแหน่งหน้าที่นั้นแล้ว มีการหลายเรื่องเกี่ยว
ด้วยการงานของคณะก็จะได้ตั้งต้นทำและบำรุงให้ดีขึ้น ภาย
หลังได้ตกลงกันว่าจะกราบทูลเชิญให้ทรงรับหน้าที่หัวหน้าแพทย์
ประจำบ้าน ซึ่งจะทำให้ได้ทรงติดต่อกับงานทุกแผนกในโร
กพยาบาลและโรคทุกชนิดที่มีผู้ไปขอรับการรักษาพยาบาลที่นั่น.

วาระที่ ๕

ปี พ.ศ. ๒๔๗๑ - ๒๔๗๒

ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๑ สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ ได้ทรงประกอบพระธุระส่วนพระองค์มากกว่าในเรื่องที่เกี่ยวกับมหาชน เพื่อประกอบส่วนหนึ่งของวิชาพิเศษ ที่ทรงศึกษาที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดในเรื่องการตรวจและรักษาโรคเด็ก พระองค์ได้ทรงเขียนรายงานเรื่องตัวตืดในเด็กเกิดจากกินปลา สองเรื่อง เป็นอย่างมาก และเป็นรายงานฉบับแรกในเรื่องนี้ที่มีปรากฏในรัฐแมสเซซชูเซตส์ ส่วนหนึ่งของรายงานนั้นได้ทรงเขียนร่วมกับคนอื่นคนหนึ่ง ภายหลังได้มีผู้เอารายงานนี้ลงพิมพ์ไว้ในหนังสือข่าวแพทย์ฉบับหนึ่ง

เมื่อเดือนมิถุนายน ศกนั้น ทรงสอบไล่ได้ปริญญา M.D. (ดอกเตอร์ออฟเมดิซิน) ชั้นเกียรตินิยมจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เป็นอันว่าสำเร็จพระปรรณานิยมอย่างใหญ่ของพระองค์ ท่านในอันที่จะได้ความรู้ทางแพทย์ เพื่อที่จะได้ปริญญาชั้นกับ

ประกาศนียบัตรวิชาสาขานสุข (C.P.H.) พระองค์ท่านต้อง
 ทรงศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยฮาวาร์ดเป็นเวลาหกปี คือปีที่หนึ่ง
 ตามหลักสูตรวิชาขั้นต้นของการแพทย์ และอีกห้าปีตามหลักสูตร
 วิชาแพทย์ ปีที่หกที่เป็นปีสุดท้ายนั้นทรงศึกษาสำเร็จ
 ด้วยความลำบากมาก ในราวกลางปีนั้นพระโรคเก่าที่พระวักกะ
 อักเสบขึ้น ซึ่งทำให้แพทย์หนักใจอย่างมากที่เดี๋ยวยังจะไม่
 หายได้ และก่อนที่จะทรงสอบไล่ครั้งสุดท้ายเกิดมีพระอาการ
 ประชวรซึ่งแพทย์ตรวจพบว่าเป็นพระโรคไส้ตัน โดยที่ทรง
 ประชวรครั้งนี้ เจ้าหน้าที่ในโรงเรียนได้กราบทูลผ่อนผันไม่ให้
 ต้องสอบไล่เป็นการถวายสิทธิพิเศษแก่พระองค์ แต่ไม่ทรง
 ยอมรับผลอันนี้ และได้ทรงสอบไล่ไปพร้อมกับนักเรียนอื่นๆ
 เมื่อทรงสอบเสร็จได้คะแนนชั้นเกียรตินิยมแล้ว แพทย์ก็
 ได้ทำการผ่าตัดเอาพระอันตตันออก ถึงแม้ว่าการตัดผ่านนั้นจะได้
 ทำโดยวิธีฉีดยาสลบเข้าในข้อไขสันหลังเพื่อป้องกันไม่ให้มีพิษ
 เนื่องจากการดมยาสลบที่ดี ก็ยังเป็นการที่น่ากลัวอันตรายมาก
 เนื่องแต่พระอนามัยไม่ปกติในเวลานั้น จึงไม่ทรงสามารถ
 ที่จะศึกษาเป็นพิเศษในเรื่องโรคของเด็ก ตามที่ได้ตั้งพระทัยไว้
 และแทนที่จะทรงทำการนี้ ได้เสด็จไปยุโรปเพื่อรักษาพระ
 อาการให้หายคงคืนอย่างเดิมก่อนเสด็จกลับกรุงสยาม เป็น

พระอุปนิสัยสัของพระองค์ท่าน ๆ หาได้ทรงพักผ่อนเพื่อให้พระ
อาการหายคงเดิมตลอดเวลาไม่ ได้เสด็จไปเยี่ยมเยือนนัก
เรียนของพระองค์ และทอดพระเนตรการแพทย์ต่าง ๆ ไม่ได้
ยอมให้การอะไรผ่านพ้นไปได้ แม้แต่บัญชีรายชื่อหนังสือ
เรื่องการแพทย์ที่ทรงรับอยู่ และที่ตั้งพระทัยจะรับก็ได้ประ
ทานมาให้สำรวจดูกับบัญชีหนังสือ ที่โรงพยาบาลศิริราช และ
สถานเสาวภาซึ่งรับอยู่แล้ว เพื่อจะได้ไม่ให้ซ้ำกัน

ในตอนปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๑ สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ พระองค์นี้ได้
เสด็จกลับกรุงสยามถึง สิงคโปร์ วันที่ ๓ ธันวาคม และ เสด็จ ถึง
กรุงเทพ ฯ ในวันที่ ๑๓ เดือนนั้น เมื่อเสด็จลงจากเรือที่สิงคโปร์
มีพระอาการอ่อนเพลียและชืด แต่เมื่อเสด็จขึ้นบกแล้วสอง
สามวันพระอาการดีขึ้นมาก และโดยทั่ว ๆ ไปแล้วจะสังเกต
ได้ว่าพระวรกายแข็งแรงขึ้นมากกว่าที่เรา คิด คาด กัน ทรง
ทราบดีว่าพระสรีระภาพของพระองค์เป็นอย่างไร เพราะว่าได้
ให้แพทย์ตรวจดูโดยละเอียดแล้วที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด และ
ทรงทราบผลของการตรวจนั้นดี เมื่อพระอนามัยโดยทั่วไปดี
แล้ว พระวิริยะก็ทำการเป็นอย่างดี แต่ถ้าทรงประชวร
หวัดหรือไข้หวัด หรือมี พระโรคอื่น ทำนองเดียวกัน มารบกวน
แล้ว พระวิริยะก็กำเริบอีกเสบขึ้นทันที ได้รับสั่งแก่ข้าพเจ้า

ถึงเรื่องพระอาการเหล่านี้โดยตรง ๆ อย่างที่เคยทรงเสมอ และไม่ได้ทรงพยายามจะรับสั่งให้เห็นว่ามีพระอาการน้อยกว่า ที่เป็นจริงเลย ไม่ได้ทรงแสดงว่าเป็นห่วงออกมาโดยตรง แต่เท่าที่สังเกตได้นั้นดูเหมือนพระองค์ทรงยอมรับว่าพระองค์จำต้องทรง ทำการงาน เพียงเท่าในฐานะของผู้ที่มีร่างกายยังไม่สมบูรณ์

ในเวลานั้นไม่ได้ทรงเป็นห่วงถึงเรื่องการเงิน ของโรงเรียน แพทย์และโรงพยาบาลมากนัก แต่ทรงเอาพระทัยใส่มาก ในเรื่องการทำงานที่โรงเรียนและโรงพยาบาลได้ทำไป มีพระดำริหลาย ประการ อันจะเป็นเครื่องช่วยเหลือและรูกเร้าใจนักเรียน แพทย์และผู้ศึกษาการแพทย์สำเร็จแล้วในกรุงสยาม ได้มี ผู้กราบทูลขอให้ ทรงบรรยายการ^{นี้}เป็นข่าว เพื่อจะได้พิมพ์ โฆษณาให้เป็นผลช่วยโรงเรียนแพทย์ ไม่ทรงยอมทำรับสั่งว่า ได้ออกไปจากกรุงสยามนานแล้ว และเวลานี้^{นี้}ไม่ทรงทราบว่า ฐานะการแพทย์ใน^{นี้}พื้นเมืองเป็นอย่างไร แต่ได้ประทานเรื่อง เกี่ยวด้วยการกระทำและพระดำริของพระองค์ท่านว่าทรงมีหน้าที่ ต่อพระองค์เองและผู้^{นี้}อื่นอย่างไร เรื่องที่^{นี้}ประทานนั้นเป็นการ แสดงอย่างดีว่าทรงมีความเคารพต่อพระกรณียกิจอย่างไร ซึ่งเป็นเรื่อง^{นี้}ที่ควรจดจำไว้

“ฉันตั้งใจจะอยู่ในกรุงสยามตลอดไป คำลือหรือการ
กีดกาดทั้งหมดจะได้มาจากทางใด ๆ ก็ดีเกี่ยวกับหน้าที่ที่ฉันจะ
รับทำหรืองานที่ฉันจะทำนั้นเป็นเรื่องไม่มีมูลเลย ยังไม่มีใคร
เลยจะเป็นรัฐบาลที่ดี หรือสถานที่เอกชนที่ดีได้ร้องขอให้ฉัน
รับหน้าที่อื่นใด ยังไม่มีการใดแน่นอนแก่ฉันเลย แต่
อย่างไรก็ดีในชั้นแรกการทำงานที่ฉันจะทำนั้น ก็ต้องแล้วแต่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระมหากรุณาดำรัสสั่ง

และอย่างไรก็ดี ฉันหวังว่าฉันคงจะทำการเกี่ยวกับการ
แพทย์และการสาธารณสุขได้ต่อไปอยู่เสมอ และเมื่อมีเจ้าหน้าที่
แห่งท้องถิ่นผู้ชำนาญช่วยแนะนำฉันแล้ว ฉันคงจะได้รู้ฐานะ
ที่เป็นจริงของคนไทยได้บ้าง และบางทีจะได้ใช้ความรู้ที่ฉัน
ได้รับจากการศึกษาต่างประเทศให้เป็นประโยชน์ได้บ้าง

ส่วนที่เกี่ยวกับงานรัฐบาลนั้น ฉันหวังว่าคงจะรับทำแต่
เฉพาะงานที่ฉันมีวุฒิเหมาะ เพราะได้ฝึกฝนมาทางนั้นและ
ถูกแก่นิสสัยของฉัน และเมื่อจะให้ฉันรับหน้าที่ใด ๆ ก็ดี ฉัน
คงจะได้รับความอุดหนุนในทางเงินและได้รับความช่วยเหลือจากคน
โดยทั่ว ๆ ไปพอเพื่อที่จะให้งานนั้นได้ผลดีจริง ๆ

โดยความจงรักภักดีของฉันต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ฉันไม่สามารถจะรับหน้าที่ใด ๆ ของรัฐบาลเพียงแต่เป็นเครื่อง

ระดับและรับเงินเดือนสำหรับการทำเช่นนั้น ถ้าเรื่องเป็น
เช่นนั้นฉันรู้สึกว่ ฉันควรจะออกจากหน้าที่นั้นดีกว่าและให้
ข้าราชการที่ควรจะทำและเป็นผู้ที่ต้องการได้เงินเดือนของรัฐบาล
มากกว่าฉันเข้าทำแทน

โดยที่ต้องให้แพทย์ทำการตัดผ่านอย่างใหญ่เมื่อเร็ว ๆ นี้
ความเป็นไปในอนามัยของฉันนั้นทำให้ฉันจำต้องผ่อน ๆ การเข้า
งานสมาคมแต่ทีละน้อย เพราะฉะนั้นฉันไม่คิดว่าในปีนี้นั้น
จะไปในงานสมาคมมากนัก ”

ในเวลาสองสามเดือนในระหว่าง ปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ที่ทรงทำ
การนั้นก็อย่างที่เคย ๆ มา คือ เกี่ยวด้วยการแพทย์โดยทางต่างๆ
แต่อันที่สำคัญยิ่งก็คือการประทานทุนเล่าเรียนส่วนพระองค์ แก่
กุลบุตร ทรง เพิ่มจำนวน ขึ้นเป็นสิบตำแหน่ง เพื่อให้ ศึกษาวิชา
แพทย์สาธารณสุข นางพยาบาล หรือวิชาลักษณะใดแห่งวิชา
ขั้นต้นของการแพทย์ ข้อความต่อไปนี้ชี้ให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ
พระองค์นั้นทรงมีพระดำริอย่างไรในเรื่องคุณวุฒิ ของผู้ที่จะสมัคร
ได้คัดมาจากใบแจ้งความที่ประทานแก่ผู้ จะยื่นใบสมัคร

“ไม่เป็นข้อสำคัญว่า ผู้สมัครนั้นจะต้องเป็นผู้เฉลียว
ฉลาดในการเรียน หรือเคยสอบไล่ได้คะแนนดีอย่างสูงมา
จริงอยู่คุณวุฒินี้เป็นอุปกรณ์ส่วนหนึ่ง แต่ข้อสำคัญมีว่าผู้นั้น

จะต้องแสดงว่าตนมีความฝึกฝนใจเป็นพิเศษและมีนิสัยเหมาะ
กับวิชาที่ตนสมัครขอไปเรียน ผู้สมัครจะต้องแสดงว่าในกรุง
สยามตนได้เรียนวิชา เตรียมเบื้องต้นของวิชาที่สมัครขอไปเรียน
นั้นตามที่หาเรียนได้หมดแล้ว ความรู้ในภาษาต่างประเทศ
จะนับรวมเข้าช่วยกับคุณวุฒิอื่น ๆ ด้วย โดยทั่วไปก่อนที่จะ
ให้ ได้รับคนส่งไปเมืองต่างประเทศ ผู้สมัครจะต้องแสดงว่า
ตนได้ใช้โอกาสหมดแล้วในอันที่จะฝึกฝนเรียนวิชาในกรุงสยาม
ว่าโดยทั่วไปผู้สมัครจะต้องมีอนามัยที่สมบูรณ์ และความ
ประพฤติเรียบร้อย และความตั้งใจรักจริงในวิชานั้น ความคิด
อ่านตั้งใจที่จะทำงาน เมื่อเสร็จจากการ ศึกษาแล้วจะนับรวมเข้า
ด้วยใบสมัครของผู้ที่ยื่นขอรับทุนเล่าเรียนวิชาใน กรุงสยาม ก็
จะได้วินิจฉัยโดยทำนองเดียวกันนี้ด้วย แต่ไม่สู้จะเคร่งครัดมาก
เท่าขอสมัครไปศึกษาต่างประเทศ” ได้ทรงเลือกคัดจากใบสมัคร
ที่มีผู้ยื่น และจัดส่ง นักเรียนที่เรียนสำเร็จวิชาแพทยสองคน
นางพยาบาล คนหนึ่งไป ศึกษาวิชา เพิ่มเติม ที่ สหปาตีสหรัฐอเมริกา
และประเทศอังกฤษแล้ว และยังมีผู้อื่นอยู่ในบัญชีอีกหลายคน
ในเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๑ พระองค์ได้ทรงเป็น
สมาชิกของแพทยสมาคมแห่งกรุงสยาม และได้ประทานพระ
กระแส รับสั่งใน ที่ประชุม ประจำ ปี ว่าไม่ ทรง มี พระเวลาพอจะ

ตระเตรียมแถลงเรื่องการแพทย์ รับสั่งว่าการที่ทรงศึกษาวิชา
แพทยนั้นทำให้พระองค์ท่านได้รับความสนุกและความพอพระทัย
แต่ว่าพระประสงค์อันแท้จริงนั้นก็คือ เพื่อจะทำพระองค์ให้เป็น
ประโยชน์แก่มนุษยชาติ รับสั่งต่อไปว่าในกรุงสยามนั้นยังมี
หนทางอีกเป็นอันมากที่จะช่วยกันบำรุงการแพทย์ให้เจริญขึ้นได้
แลควรจะช่วยกันในเรื่องการสืบค้นคว้าเป็นการเบื้องต้นอันหนึ่ง
ควรจะศึกษาสืบสวนถึงสมุฏฐานของโรคในเมืองนี้ ในหนังสือ
ว่าด้วยการแพทย์ ไม่ได้ ทรงพบ เรื่องราวกล่าวถึงกรุงสยาม
เลย หรือกล่าวถึงก็แต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ที่เป็นเช่นนั้นก็
เพราะเหตุว่าไม่ได้เคยพิมพ์สถิติไว้หรือหาไม่ได้เลยทีเดียว

ได้รับสั่งย้าถึงเรื่องการสืบค้นคว้าไว้ในลายพระหัตถ์ ลง
วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ซึ่งได้ทรงสอดพิมพ์สำเนาเรื่องราวด้วย
การสืบค้นคว้าสามฉบับที่ หมอเดิม บุนนาค นักเรียนส่วน
พระองค์ผู้หนึ่ง ซึ่งเวลานี้กำลังศึกษาวิชาพิเศษอยู่ในประเทศ
เยอรมันนี้ แล้วจะกลับเข้ามาทำงานอยู่ในแผนกสถิติกรรมของ
โรงเรียนแพทย์เป็นผู้เรียบเรียง ตอนที่ลายพระหัตถ์นั้นมามีว่า
“ดูเหมือนไม่จำเป็นจะต้องกล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่าฉันมีความดีใจ
เท่าใด ที่ได้เห็นนักเรียนของเราทำการนี้”

ต่อมาสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ พระองค์ได้เป็นคนแรก ที่ทรงรับ
การช่วยในเรื่องการสืบค้นคว้าทางแพทย์ในกรุงสยาม ได้
ประทานลายพระหัตถ์มายังข้าพเจ้าในฐานะเป็นคณบดี รับส่ง
ประทานทุนสำหรับการสืบค้นคว้าอันสองตำแหน่ง ในระหว่างปี
พ.ศ. ๒๔๗๒ ในลายพระหัตถ์นั้น ได้รับสั่งเหตุผลอย่างบริบูรณ์
ดีกระจ่างและเป็นธรรมที่สุด และเป็นการแสดงพระลักษณะ
ของพระองค์โดยแท้จริงทุกทาง ลายพระหัตถ์นั้นดีสมควรจะคัด
ลงมาไว้โดยเต็ม

วันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๑

แจ้งความมายัง ดอกเตอร์เฮลลิส

การที่เรียนจบหลักสูตรวิชาแพทยนั้น ไม่ได้หมายความว่า
นักเรียนผู้นั้นได้เรียนรู้การแพทย์หมดแล้ว แต่เป็นการตรงกัน
ข้าม การที่เรียนจบนั้นเป็นแต่เพียงขั้นหนึ่งของวิชาการศึกษา
ทางแพทย์ คือว่าความจริงนักเรียนผู้นั้นได้เรียนจบตามตำรา
และบัดนี้ เป็นผู้ ที่สมควร และสามารถจะรับผิดชอบในการ
เรียนต่างๆ ที่เกียวยสุขภาพของประชาชน ที่ไม่สมบูรณ์โดยวิธี
ทำการจริง และโดยลำพังตนเองได้เท่านั้น เป็นการเรียน
วิชาแพทย์ต่อ แต่เป็นโดยวิธีที่ต่างกับวิธีเดิมบ้างเล็กน้อย

จะเป็นแพทย์ที่ดีต่อไปในภายหน้าไม่ได้ นอกจากแพทย์ผู้นั้น เมื่อสำเร็จวิชามาใหม่ ๆ จะรู้สึกว่าคุณจะต้องยังคงเป็นนักเรียนอยู่ต่อไปอีกตลอดเวลาที่ทำการแพทย์นั้น

ด้วยเหตุนี้ ฉันเห็นว่าผู้ที่สำเร็จจากการศึกษาวิชาแพทย์มาใหม่ ๆ ควรจะให้ได้มีโอกาสที่จะตั้งต้นดำเนินการในชีวิตของเขา ความจริงก็เป็นแต่เพียงการศึกษาอีกอันหนึ่ง โดยให้ทำงานในหน้าที่แพทย์ประจำบ้าน หรือทำงานในห้องทดลองวิทยาศาสตร์อย่างน้อยสักหนึ่งปี และให้อยู่ในความควบคุมดูแลแนะนำของผู้ที่ชำนาญกว่าจนกว่าตนจะมี ความ เชื่อ มั่น ในตนเองพอ และมีความรู้สึกในความรับผิดชอบของตนพอที่จะตั้งต้นทำการโดยลำพังตนเองได้

เป็นที่น่าเสียดายว่า การที่จะฝึกหัดในโรงพยาบาลเมื่อสำเร็จจากการศึกษาแล้วนั้นยังยากและอยู่ในวงจำกัด เพราะฉะนั้นฉันจึงได้จัดตั้งทุนขึ้นไว้แก่นักเรียนที่เรียนจบปีนี้ ซึ่งยังไม่ได้ฝึกหัดในโรงพยาบาลเพื่อ ที่จะให้โอกาส เขาได้ ทำการฝึกฝนจริงอยู่ในความควบคุมดูแล ของ ผู้ ชำนาญ ใน วิชา แพทย์ พิเศษบางแผนก

การที่ฉันตั้งทุนนี้ ที่จริงก็เป็นเพียงการทดลองและตั้งไว้ชั่วคราวเพียงปีหนึ่งก่อน ต่อไปภายหน้าหวังว่าเราคงสามารถ

จะวินิจฉัยได้ว่าทุนชนิดนี้จะเป็นผลอุปการณแก่ความต้องการ
ของโรงเรียนเราได้หรือไม่ และยังจะต้องแก้ไขต่อไปในภาย
หน้า เพื่อจะยังประโยชน์ที่ดั่งที่สุดให้แก่การศึกษาวิชาแพทย์
ในกรุงสยาม

สำหรับเวลานั้นขอให้ทุนไว้สองตำแหน่ง โดยมีข้อบังคับ
ดังต่อไปนี้

(๑) ทุนนี้ให้ชื่อว่า “ทุนเพื่อทำการสืบค้นคว้าและการ
สอนในโรงพยาบาลศิริราช”

(๒) ความประสงค์ในการที่ตั้งทุนนี้ก็จะให้ผู้รับได้ทำ
การฝึกฝนจริง ๆ ในวิชาแพทย์บางแผนกต่อไป หวังประโยชน์
ที่จะเตรียมผู้ขึ้นให้สามารถทำการสืบค้นคว้า โดยลำพังตนเองได้
ต่อไปในภายภาคหน้า ให้เขาสามารถได้ความรู้ชนิดที่ถูกต้องใน
ความเชื่อมั่นในตนเอง อันเป็นของจำเป็นสำหรับการทำงานในวิชา
ชีพ เพื่อที่จะให้รู้สึกตนได้ว่า แท้จริงตนมีความรับผิดชอบ
อย่างใหญ่ในหน้าที่ของวิชานั้น เพื่อที่จะเพิ่มพูนความสนใจและ
ความเข้าใจของเขาในเรื่องอนามัยที่ไม่สมบูรณ์ให้มากขึ้น และ
ในที่สุดก็เพื่อจะรู้ได้ว่า ความปรารถนาของเขาให้เขา อยากสอน
อยากแบ่งความรู้เพื่อเป็นเครื่องช่วยชักนำให้ประชาชนชาวสยาม
ทราบได้ว่า การที่มั่งการและใจอันสมบูรณ์นั้นมันมีค่าเพียงไร

(๓) คุณ^ขรายหนึ่ง ๆ ให้จ่ายเป็นเงินเดือน ๆ ละ ร้อยบาท ตั้งต้นแต่เดือน เมษายน จนถึงสิ้นเดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

เมื่อสิ้นปี ถ้าผู้^ขที่ได้รับทุนนั้นทำการให้เป็นที่น่าพอใจ และเรียบเรียง แต่งเรื่องแถลงถึงผลของการศึกษา สืบค้นคว้านั้น เป็นหลักฐานมาแสดงจนเป็นที่พอใจของคณะอาจารย์แห่งคณะแพทยศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยแล้ว จะจ่ายเงินรางวัลให้เป็นเงินเจ็ดร้อยยี่สิบบาท

(๔) ทุน^ขไม่ได้ทำให้ผู้^ขรับได้ค่ากินค่าอยู่เปล่า ๆ ที่โรงพยาบาล แต่เรื่องที่อยู่^ขนั้นอาจจะพูดจากลงกับเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลได้

(๕) นอกจากหน้าที่พิเศษ^ขแล้ว ขอให้คณะครูยอมนับผู้^ขที่ได้รับทุน^ข เข้าในจำพวกเจ้าหน้าที่ในการสอนเป็นเครื่องทดแทนการที่ผู้^ขนั้นได้เป็นผู้ช่วยทำงานในโรงพยาบาล และโรงเรียน และการสอนประจำ

(๖) ให้คณะครูมีอำนาจที่จะวินิจฉัยถึงสภาพและวงขอบของทุนสองตำแหน่งที่จะเลือกสรรผู้^ขที่ควรได้รับ ทุน^ขจากนักเรียนที่เรียนจบหลักสูตร^ข ป็น และได้ยื่นใบสมัครไว้ ทั้งมีอำนาจที่จะสั่งให้ ผู้^ขนั้นเข้าทำงานในแผนกใด แล้วแต่เห็นว่าแผนกนั้นจะต้องการผู้^ขช่วย และ เป็น แผนก ที่จะ ทำ การ ให้ ได้ สม

ประสงค์ในเรื่องนี้ ให้คณะครูสั่งงานและดูแลควบคุมงานของ
ผู้นั้น ทั้งให้เป็นผู้สวดส้องดูด้วยว่าผู้นั้นได้ทำการสำเร็จไป
เพียงใด กับทั้งให้เป็นผู้วินิจฉัยในขั้นสุดท้ายด้วยว่า ผู้นั้น
ได้ทำความดีพิเศษอันควรได้รับรางวัลดังที่กล่าว มา ข้าง ต้นนั้น
หรือไม่

(๗) ถ้าผู้ที่ได้รับทุนนั้นคนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนได้
แสดงความสามารถเป็นพิเศษ ผู้นั้นอาจได้รับทุนไปศึกษา
วิชาต่อณต่างประเทศในภายหลัง

(๘) เรื่องที่จะเรียบเรียงแต่งขึ้นนั้น จะต้องเป็นเรื่อง
ใหม่ไม่ได้คัดลอกมา และทำโดยลำพังตนเอง มีคำอธิบาย
เท่าถึงประวัติศาสตร์ของเรื่องนั้น สิ่งเหล่านี้จะถือเป็นคุณ
สมบัติของเรื่องนั้น ลักษณะของเรื่องนั้นเป็นส่วนสำคัญอัน
หนึ่งที่จะใช้ในการวินิจฉัยว่าผู้นั้นควรจะได้รับรางวัลหรือไม่

(๙) ค่าใช้จ่ายในการทำการสืบค้นคว้านี้ แผนกที่ผู้รับ
ทุนไปทำการอยู่ด้วยกับผู้รับทุนจะต้องช่วยกันออกตามที่ผู้รับทุน
กับหัวหน้าแผนกนั้นจะได้ตกลงกัน นอกจากจะได้ทุนพิเศษ
มาจากทางอื่นช่วย

(๑๐) ผู้สมัครจะต้องเป็นผู้มีจรรยาดี ฝึกฝนในงานของ
ตน และมีกำลังกายและใจอันสมบูรณ์

ขอให้ผู้สมัครมาขึ้นใบสมัคร การเลือกคัดนั้นจะต้อง
ทำให้ทันในกำหนดให้มีเวลาพอที่จะร้องขอการผ่อนผันในการ
เกณฑ์ทหารได้.

โดยความนับถือ

(ลงพระนาม) มหิดลสงขลา

ดูเหมือนไม่จำเป็นจะต้องกล่าวว่าโรงเรียนมีความยินดีป่าน
ใดที่จะได้ รับทุน^{นี้} และได้เลือกคัดผู้ที่เรียนจบหลักสูตรไป
พ. ศ. ๒๔๗๑ สองคนให้ได้รับทุน^{นี้} เวลานั้นทั้งสองคนกำลังทำ
งานอย่างขยันขันแข็ง คนหนึ่งอยู่ในแผนกพยาธิวิทยา อีก
คนหนึ่งอยู่ในแผนกอายุศศาสตร์ คนหนึ่งได้ตรวจค้นเชื้อแบก
ที่เรียกในไส้ของเตี๊ยกผู้เจ็บหนักคนหนึ่ง นอกจากเชื้อชนิดอื่น
ได้ค้นพบเชื้อชนิดหนึ่งซึ่งไม่ค่อยจะได้ค้นพบกัน (เป็นการตรวจ
ค้นชนิดเดียวกับที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ พระองค์ทรงทำอยู่ในที่สุด
ท้ายของการเรียนของพระองค์ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด) และได้
จัดการรักษาเด็กนั้นตามที่ตรวจพบ^{นี้} การที่ค้นพบนั้นไม่ต้อง
สงสัยเลยว่าจะไม่ได้ช่วยชีวิตเด็กนั้นไว้ ต่อมาไม่นานจากเมื่อ
หายแล้วเท่าใดนัก ถึงวันเกิดของเด็ก บิดาของเด็กได้ ส่งเช็ค
เป็นเงินห้าร้อยบาทมาให้แก่โรงพยาบาลเป็นการสนองบุญคุณ

วรรคต้นของลายพระหัตถ์ที่ได้คัดมาลงไว้ข้างบนนั้นแสดงว่าทรงพระดำริเห็นเป็นการสำคัญว่า เมื่อแพทย์ได้เรียนจบหลักสูตรแล้วจะยังต้องถือว่าตนคงเป็นนักเรียนอยู่เสมอ

เมื่อได้เสด็จกลับจากต่างประเทศได้รับสั่งโดยท่านองคัลยคลึงกันแสดงถึงพระดำรินข้อเดียวกันนี้ ได้รับสั่งว่านักเรียนที่ไปศึกษาในเมืองต่างประเทศที่หนาว และได้ศึกษาว่าด้วยโรคของเมืองนั้น ครั้นกลับมากรุงสยามอันเป็นประเทศร้อน จำเป็นจะต้องศึกษาต่อไป อย่างน้อยสักหนึ่งปีก่อนที่ที่จะคิดว่าตนรู้เคยชินกับโรคและพฤติกรรมที่นี้ ด้วยเหตุนี้แหละที่ทำให้ต้องพระประสงค์อย่างยิ่งที่จะมาทรงทำการเป็นแพทย์ประจำบ้านที่โรงพยาบาลศิริราช ก่อนเสด็จกลับมาเป็นเวลานาน ได้ทรงประทานลายพระหัตถ์ในเรื่องนี้มา แต่ต่อมาปรากฏว่ามีเรื่องที่จะต้องจัดในการนี้มากมาย และไม่สามารถจะจัดให้การนั้นสำเร็จไปได้ เป็นที่เสียพระทัยของพระองค์ท่านและเสียใจแก่เจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลมาก ถ้าพระองค์ได้เสด็จไปทรงทำงานด้วยแล้ว จะเป็นเครื่องพะอืดพะอมบำรุงน้ำใจเจ้าหน้าที่ในการแพทย์และการพยาบาลทั้งหมดเป็นอันมาก

ภายหลังมาทรงคิดเห็นว่า อาจจะทรงตกลงทำการทำนองเดียวกันนี้ที่โรงพยาบาลแมกคอมมิคที่เชียงใหม่ได้ เจ้าหน้าที่

ที่ของโรงพยาบาลนั้นก็ต้องการให้เสด็จไปโดยด่วน ด้วยเหตุ
นี้เมื่อข้าพเจ้ากราบทูลขอให้ทรงแสดงปาฐกถาเป็นระยะ ๆ เรื่อง
ทางกสงเคราะห์อันเกี่ยวกับหลักสูตรสาธารณสุข พระองค์จึง
ไม่ทรงยอมรับเพราะว่าจะต้องเสด็จออกไปจากกรุงเทพ ฯ

ก่อนที่เสด็จขึ้นไปเมืองเหนือ ได้รับสั่งหลายครั้งถึงการ
ร่วมมือกับรอกกีเฟลเดอร์มูตนิชในเรื่องที่จะต่ออายุสัญญา เมื่อ
สัญญา กับกำหนดสัญญา อาจารย์ ชาว ต่าง ประเทศ สิ้นอายุแล้ว
ทรงร้อนพระทัยในการที่จะได้ต่ออายุสัญญานี้มาก ทรงเห็นว่าใน
ระหว่างที่ยังมีการร่วมมือกันอยู่นี้ ทำให้นักเรียนที่เรียนสำเร็จ
ต่อมาในปีหลัง ๆ นั้น เป็นที่เชื่อใจของประชาชนชาวสยาม
และทั้งทำให้โรงเรียนคงดำรงฐานะอันสูงนั้นอยู่ ฐานะอันสูง
นี้พระองค์ท่านได้ทรงช่วยเหลือสนับสนุนตลอดมาตั้งแต่แรก

ในเวลานั้น กรมสาธารณสุขกำลังคิดจะการที่จะขยาย
โรงพยาบาลวชิร อธิบดีกรมสาธารณสุขได้กราบทูลขอพระ
ดำริ พระองค์ท่านก็ได้ประทานพระดำริรายการใหม่ให้

พระองค์ท่านยังทรงสนพระทัยในเรื่องจะสร้างที่ อยู่ให้นัก
เรียนแพทย์ และเมื่อก่อนที่จะเสด็จไปในเดือนเมษายนได้
รับสั่งจะประทานที่ดินด้านแม่น้ำหน้าโรงพยาบาลศิริราชไว้เพื่อ
สร้างที่อยู่นั้น เป็นพระประสงค์อย่างยิ่งที่จะได้ที่ดินที่ติดต่อ

กับที่ของพระองค์ท่านมาเพิ่มเข้าเพื่อสร้างที่อยู่นั้น และจะ
 ประทานเงินซื้อเพื่อเป็นการช่วยรัฐบาล เรื่องได้ดำเนินไป
 และเมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว ความมาปรากฏว่าที่ดินที่ทรงรับจะ
 ประทานนั้น ความจริงเป็นของสมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้า
 วไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร เมื่อความ
 ได้ทรงทราบถึงสมเด็จพระราชปิตุจฉาฯ พระองค์นั้น ๆ ก็ประ
 ทานที่ดินนั้นให้แก่โรงเรียนในทันที ซึ่งเป็นพระกรุณาธิคุณ
 อย่างยิ่ง

เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พระองค์ท่านได้เสด็จไปเชียงใหม่เพื่อทรงทำงานที่โรงพยาบาลแมคคอมมิก เป็นการเริ่มต้น
 ตามพระปรารธนา ที่จะทรงศึกษาการแพทย์สำหรับเมืองร้อนตาม
 ที่ตรวจพบจากโรคของคนพื้นเมืองประเทศตนเอง แต่ไม่ได้
 ทรงตั้งพระทัยที่จะทำการนั้นนานนัก เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม
 ได้เสด็จกลับกรุงเทพฯ และเสด็จตรงไปที่โรงพยาบาลศิริราช
 ทรงนำตัวอย่างที่ได้ทรงเอามาด้วย เพื่อขอคำแนะนำในการที่จะ
 ตัดผ้า ต่อมาสองสามวันพระองค์เองก็ทรงประชวร และ
 ต้องทรงรักษาพยาบาลอยู่ที่วัง แต่นั้นมาไม่ได้เสด็จออกจาก
 วังอีกเลย

ในระหว่างที่ทรงประชวรอยู่สี่เดือนนั้น พระอาการดีขึ้น
แล้วก็ทรุดลงกลับไปกลับมา ซึ่งทำให้พระประยูรญาติ แพทย์
และมิตรของพระองค์ท่านมีความหวังไปตามลำดับพระอาการใน
บางขณะก็ทรงรู้สึกหวัง แต่บางวันก็ทรงหมดหวัง ทั้งพระ
องค์เองและแพทย์ของพระองค์ ทรงรู้และรู้ว่าพระโลหิตจึงจาก
ลงเสมอๆ และเมื่อพระโรคที่กำลังทรงประชวรอยู่นั้นยิ่งนาน
เข้าก็ยิ่งทำให้พระกำลังอ่อนลง และการที่จะเฝ้าวยารักษาให้
หายก็ย่อมเป็นการยากขึ้น

ตลอดเวลาที่ประชวรนี้ ได้ทรงรับสั่งถึงเรื่องการแพทย์
เป็นเวลานานๆ หลายชั่วโมง รับสั่งถึงเรื่องเก่าในระหว่างที่
ทรงเป็นนักเรียนอยู่ ถึงการกายหน้า และถึงการที่จะทรงทำ
เมื่อหายประชวรแล้ว ในขณะที่ข้าพเจ้าได้เฝ้าอยู่นั้นก็ทรงรับ
สั่งถึงแต่เรื่องโรงพยาบาลและเรื่องโรงเรียน เหมือนกับในเวลา
ที่ไม่ทรงประชวร เวลานั้นกำลังทรงจัดที่จะส่งนางพยาบาลผู้ที่ได้
รับทุนเล่าเรียนผู้หนึ่งไปสหพันธรัฐอเมริกาเพื่อเรียนวิชาเพิ่มเติม
แต่โดยเหตุที่ทรงประชวร ได้ทรงมอบให้ข้าพเจ้าจัดการนั้น
ต่อไป

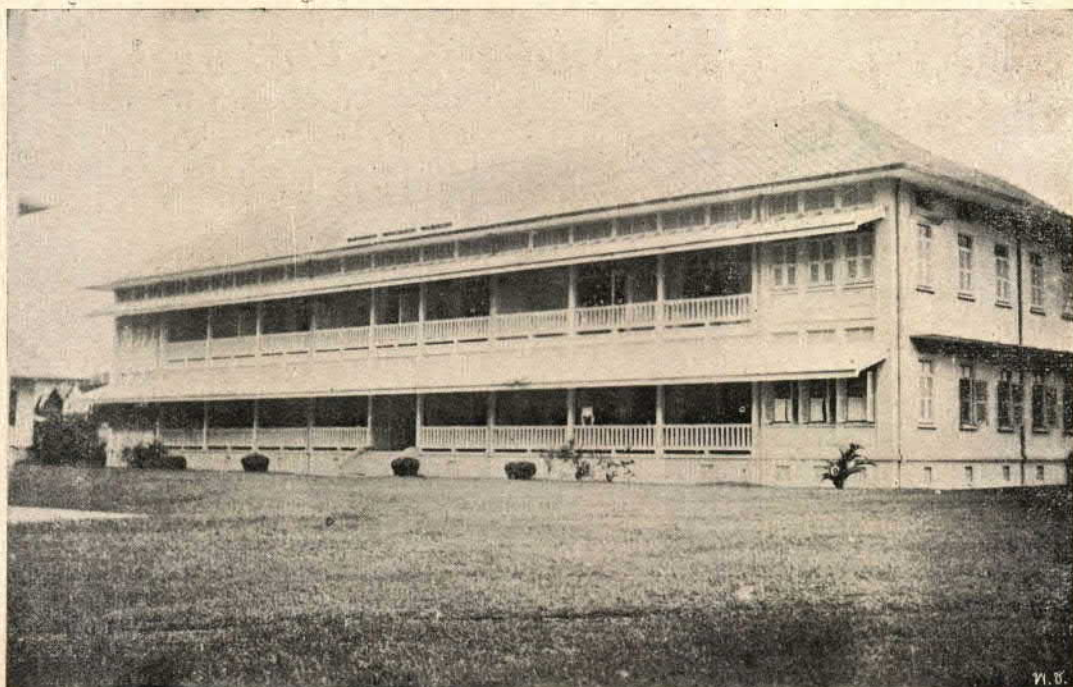
ข้าพเจ้าได้เฝ้าเยี่ยมพระอาการ เป็นครั้งสุดท้าย เมื่อเดือน
สิงหาคม และได้กราบทูลว่ามีช่องโอกาสอันดีว่ามูลนิธินั้น

อาจจะรับร่วมมือในเรื่องการก่อสร้างตึกอีก ก็จะเป็นการก่อสร้างต่อเติมตึกพยาบาลวิทยาและที่อยู่ของนางพยาบาลใหม่ ข่าวนั้นทำให้เป็นที่พอพระทัยมาก ได้ทรงรับสั่งในทันทีว่าจะทรงเพิ่มเงินให้อีก เพื่อจะได้สร้างที่อยู่สำหรับนางพยาบาลให้ดีขึ้น แต่เมื่อข้าพเจ้ากราบทูลว่านายช่างรับรองว่าจำนวนเงินที่กะไว้นั้นพอแล้ว พระองค์ก็รับสั่งว่า “ถ้าเช่นนั้นฉันจะให้ที่ดิน” และต่อมาก็ได้ประทานให้เป็นสิทธิแก่โรงพยาบาล

การสนทนาครั้งสุดท้ายนี้ ก็ด้วยเรื่องสำคัญอันเดียวกัน คือเรื่องที่ได้เคยสนทนากับพระองค์ท่านมาในระหว่างเก้าปีที่ข้าพเจ้าได้ทำงานร่วมกับพระองค์ท่าน สมเด็จเจ้าฟ้าฯ พระองค์นี้ไม่ได้รับสั่งถึงเรื่องอื่น นอกจากเรื่องการศึกษา การศึกษาวิชาแพทย์ การศึกษาวิชาพยาบาล การสาธารณสุข การทหารกสเกราะที่ สิ่งเหล่านี้ได้ทรงศึกษามา ได้ทรงทำและบำรุงมา ได้ทรงเอาพระทัยใส่สอดส่องตลอดเวลา เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านี้จึงติดอยู่กับพระองค์ท่าน จนกระทั่งถึงเวลาที่เสด็จทิ้งพวกเราไปเสีย และเสด็จขึ้นสู่ปรโลก เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒

ที่กมhitถวรานุสรณ์
สำหรับไข้พิเศษ

พระประยูรญาติและบริพารรวมทุนสร้างถวาย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเปิด

เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕

วาระที่ ๒

บทขอदान

ได้บรรยายมาโดยละเอียดในเรื่องที่ สมเด็จพระราชบิดา
เจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ ได้ทรง
ทำการเกี่ยวกับการแพทย์มาเป็นหลายประการ มีการเกี่ยว
ด้วยการศึกษาวิชาแพทย์ การศึกษาวิชาพยาบาล การสาธารณสุข
และการสืบค้นคว้าในทางแพทย์เป็นอาทิ ในเรื่องเหล่านี้พระ
องค์ท่านได้ทรงช่วยเหลือกรุงสยามอย่างมหาศาล การนี้ค่า
มาก ด้วยเหตุว่า มาเหมาะแก่เวลาโดยที่ในเวลาอันเป็น
เวลาหัวต่อของโรงเรียนแพทย์ เปลี่ยนฐานะจากโรงเรียนที่ขาด
แคลนสถานที่ เครื่องมือ และครูที่ได้รับการฝึกฝนมา ขึ้น
เป็นโรงเรียนที่มีความสมบูรณ์ในการสามอย่างนี้ และยิ่งกว่า
นั้นเป็นเวลาหัวต่อขึ้นแรกที่ยังไม่สำเร็จ ในปีแรกๆ ย่อม
เป็นปีที่ยากลำบากที่สุด เมื่อการนั้นสำเร็จ ผู้ที่เริ่มแรกใน
การนั้น ย่อมเป็นผู้ที่ควรได้รับความสรรเสริญ อย่างใหญ่หลวง
เพราะเหตุว่า แม้จะสำเร็จผลสูงเพียงใดก็ดี จำเป็นจะต้อง
มีพินราคมาก่อน

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ พระองค์นั้น ได้ประทานที่ดินและตึก
กับทรงช่วยในการฝึกฝนบุคคลให้เป็นครูด้วย ในส่วนที่ทรง
บริจาคทรัพย์นั้น มีการประทานเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท แก่
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อเป็นทุนส่งกุลบุตรไปศึกษาวิทยา
การต่างประเทศ ในวิชาการแพทย์และวิทยาศาสตร์ขั้นต้นของ
การแพทย์ เงิน ๑๘๐,๐๐๐ บาท สำหรับสร้างตึกโรงเรียนแพทย์
และโรงพยาบาล เงิน ๗๕,๐๐๐ บาท สำหรับที่อยู่ของนาง
พยาบาล เงิน ๒๕,๐๐๐ บาทเป็นเงินเดือนของนางพยาบาล
ชาวต่างประเทศ เงิน ๓,๘๔๐ บาท สำหรับตั้งต้นในการสืบค้น
คว้าทางแพทย์ให้แก่ผู้ที่เรียนจบหลักสูตรแพทย์ เงิน ๑๖,๐๐๐ บาท
สำหรับให้มีแพทย์ที่โรงพยาบาลแมคคอมมิก เชียงใหม่ หนึ่งคน
นอกจากทรงบริจาคทรัพย์ สำหรับการเกี่ยวแก่สาธารณะชนทั่ว
ไปเหล่านี้แล้ว ยังได้ประทานทุนเล่าเรียนส่วนพระองค์เพื่อ
ให้กุลบุตรชายหญิงไปศึกษาวิชาแพทย์ วิชาพยาบาล และ
วิทยาศาสตร์ขั้นต้นของการแพทย์ ซึ่งจะคง เป็นเงินหลายแสน
บาท เมื่อคำนวณแต่โดยต่ำๆ ก็คงตั้งเจ็ดแปดแสนบาทที่
ได้ประทานโดยตรงหรือโดยทางอ้อม เพื่อประโยชน์ที่จะบำรุง
การแพทย์ในกรุงสยามให้รุ่งเรืองขึ้น

เมื่อพระองค์ท่านสิ้นพระชนม์แล้ว จุฬาลงกรณ์มหา
 วิทยาลัยยังได้รับพระมฤตคส่วนพินัยกรรม แสดงพระประ
 สงค์ไว้ว่า แม้พระองค์ท่านสิ้นพระชนม์แล้ว ให้ผู้ที่รับมฤตค
 บำเพ็ญกุศลถวายแด่พระองค์ท่าน โดยบริจาคเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท
 ให้แก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และให้จัดการจ่ายเงินจำนวน
 นี้ให้ครบถ้วนภายในเวลา ๒๕ ปี เพื่อให้จุฬาลงกรณ์มหา
 วิทยาลัย ตั้งไว้เป็นทุนหาผลประโยชน์บำรุง การศึกษาพยาบาล
 การศึกษาแพทย์ และการศึกษาสุขาภิบาล

พระกรุณาธิคุณส่วนพระองค์อันครอบงำการนั้น ยากที่จะ
 จดเป็นรายการย่อได้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิชาแพทย์และ
 พยาบาล สถานที่ การสนับสนุนหลักทางการ การยื่นยันคำจูน
 ให้ถึงขั้นอันดีสมควร การสนับสนุนโดยน้ำพระทัยในส่วน
 อื่น ๆ อีกมากมาย การที่ทรงเลือกศึกษาวิชาแพทยโดยพระ
 องค์เอง การที่ทรงช่วยเหลือให้ได้รับการร่วมมือของ รอคกี
 เฟลเลอร์มุลนิช สิ่งเหล่านี้จะนำมารวมย่อกล่าวเป็นการกำหนด
 ราคาไม่ได้ ทั้งพระดำริแนะนำและความช่วยเหลือของพระองค์
 ต่อกรมสาธารณสุขในเรื่องงานประจำและการจัดการ รวมทั้ง
 เรื่องที่คิดจะสร้าง โรงเรียนสาธารณสุข ก็กำหนดราคาไม่ได้
 เช่นเดียวกัน ในระวางสิบปีสุดท้ายของพระองค์ท่าน เป็นที่

เห็นได้แน่ชัดว่า ทรงเป็นผู้ช่วยบำรุงอุดหนุนการแพทย์ในกรุง
 สยามให้เจริญมากกว่าคนอื่น ๆ การที่มาสิ้นพระชนม์ไปเสีย
 เช่นนี้ สำหรับโรงเรียนแพทย์ เจ้าหน้าที่ในการแพทย์และ
 พยาบาลของโรงพยาบาลศิริราชแล้ว เป็นที่โศกเศร้าอย่างลึกซึ้ง
 ทุกคนในโรงพยาบาลศิริราชรู้สึกโศกเศร้าทั้งในการส่วนตัว การ
 วิทยาศาสตร์และการงานโรงเรียนแพทย์ด้วย ทุกคนเสียใจ
 อาลัยในการที่มาสิ้นพระชนม์ไปอย่างลึกซึ้ง เพราะว่าพระองค์
 ท่านทรงเป็นผู้ที่สนับสนุนค้ำจุนอย่างประเสริฐ แก่โรงพยาบาล
 และความเจริญแห่งการแพทย์ และการพยาบาลอย่างกว้างใหญ่
 ไพศาล พระองค์ทรงยกย่องบุคคลผู้มีความเป็นไปในส่วน
 ตัว และความประพฤตินิวัจนวิเศษที่ดีและงามอย่างสูงสุด ทรง
 เห็นว่าการแพทย์และการพยาบาลนั้น เป็นการเตรียมตนอย่าง
 พร้อมมูลให้บุรุษและสตรีมีธรรม เพื่อจะดำเนินชีวิตให้เป็น
 ประโยชน์แก่ผู้อื่น ความสนับสนุนช่วยเหลือของบุคคลเช่น
 นี้โดยไม่ต้องคิดถึงทรัพย์สินที่ทรงบริจาค ก็ยังมีค่าอันล้นเหลือ
 แก่โรงพยาบาล เพราะฉะนั้นคณะเราจึงเป็นผู้ที่ได้รับความ
 โศกเศร้าอันจะกลับปล้นหายได้ยาก

ราคาอันแท้จริงของผลแห่งพระกรณียกิจที่ได้ทรงปฏิบัติไป
 แล้วนั้น ยิ่งนานปีเข้าก็ยิ่งจะเห็นได้ชัดขึ้น ผู้ที่จะบันทึกเหตุ

การณืต่อไป โดยรวบรวมพฤติการณ์ที่เกิดขึ้นในภายหลังเข้า
 ด้วยแล้ว จะได้เห็นผลของสิ่งเหล่านั้นดีชัดกว่าที่เราเห็นใน
 เวลานั้น แม้แต่ในเวลานี้เราก็น่าจะกล่าวได้ว่า โดยที่ทรง
 เอาพระธุระในการแพทย์นั้น พสกปราชชนชาวสยามเป็นหนึ
 บัญคุณต่อพระองค์ไปชั่วกาล ไม่สามารถจะทำอนุสาวรีย์
 อันใดให้ใหญ่โดยมโหฬารพอเป็นปฏิการสนองพระคุณได้ แต่
 ไม่มีอะไรจะเป็นที่พอพระทัย ถ้าทรงสามารถทราบได้โดย
 พระญาณวิถียิ่งไปกว่าที่จะทรงทราบ ว่าเราได้ดำเนินการใน
 เรื่องที่ได้ทรงพระเมตตากรุณาธิคุณเริ่มต้นไว้นั้นต่อไป สมเด็จ
 เจ้าฟ้าฯ พระองค์นี้ ทรงเลือกเอาทางที่จะบำรุงการแพทย์ให้
 เจริญ และจำกัดลดจำนวนความไข้เจ็บในพสกปราชชนชาว
 สยามให้น้อยลงเป็นพระกรณียกิจ แต่ก็มีมาด่วนสิ้นพระชนม์
 ไปเสียในเมื่อการนั้นเพิ่งได้ตั้งต้นไว้โดยดั่งาม เพื่อเป็นเครื่อง
 หมายแสดงความสวามิภักดิ์ต่อพระวิริยะ และเพื่อเป็นการ
 จัดทำให้ต้องตามพระปรารธนาอันสูงสุด การนี้จะต้องดำเนินต่อ
 ไป จะต้องไม่ให้งานที่ทรงช่วยเหลือเริ่มต้นไว้นั้นเสื่อมถอย
 ล้มลงไปได้เลย

ได้มีผู้ทำเครื่องหมายถวาย เป็นการตอบแทนในทำนองที่
กล่าวนี้ เพื่อเป็นที่ระลึกแก่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ พระองค์^๕สอง
รายมาแล้ว คือ รอคกีเฟลเดอร์มุนิธิ ได้ตกลงขายกำหนด
เวลาร่วมมือในเรื่องให้มิอาจารย์ชาวต่างประเทศมาช่วยหกคนนั้น
ต่อไปอีกปีหนึ่ง ซึ่งตามกำหนดเดิมนั้น พวกอาจารย์จะหมด
สัญญา กลับออกไปในปลายปี^๕ และอีกรายหนึ่งก็คือ เวลาน^๕
เจ้าหน้าที่ในมหาวิทยาลัยฮาวาร์ดได้แสดงความจำนงแล้วว่า จะ
ช่วยดำเนินการแพทย์บางส่วนที่ได้ทรงเริ่มต้นไว้แล้วนั้น พระ
พุทธะของพระองค์ท่านเป็นอันสำเร็จ แต่พระเกียรติคุณความดี
ที่ทรงทำไว้นั้นยังดำรงอยู่ไม่จืดจาง และกำลังผลิดอกออกผลอยู่
แม้แต่พระองค์ท่านจะได้เสด็จไปอันเสียแล้วก็ดี

สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวง
สงขลานครินทร์ ได้มาด่วนสิ้นพระชนม์เสียในเวลาพระชนม์
มายังอยู่ในเขตต์มัชฌิมวัย แต่พระองค์ก็ได้ทรงใช้เวลาเท่า
ที่ทรงมีอยู่นั้นเพื่อชวนช่วยแสวงหาความรู้ส่วนพระองค์และทรง
ประกอบกิจเพื่อประโยชน์^๕เกื้อกูลแก่คนอื่น ๆ เป็นอเนกประการ
การเหล่านี้เป็นเหตุให้บังเกิดคุณความดีอย่างใหญ่หลวง และ
ผลของการนั้นจะดำรงอยู่ต่อไปไม่มีเวลาจะจืดจาง สิ่งเหล่านี้
ทำให้เห็นว่าพระชนม์ชีพได้ดำรงอยู่เป็นผลดีกว่าธรรมดา

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม ได้
 เสด็จเปิดตึก “มหิตลวรานุสรณ์” ซึ่งพระประยูรญาติ
 และราชบริพาร รวมทุนสร้างถวาย เป็นอนุสาวรีย์ แก่พระองค์
 ท่าน ตึกนี้เป็นถ้ำนัฟพิเศษแก่โรงพยาบาลศิริราช เพื่อ
 ใช้รักษาพยาบาลคนไข้พิเศษ โรงพยาบาลศิริราชรับตึกอัน
 งามนี้ไว้ด้วยความรู้สึกพระกรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง ขอผลคุณ
 ที่จะบังเกิดในตึกนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ตั้งเกียรติคุณแก่ผู้ที่
 ตึกนี้เป็น “อนุสาวรีย์”, ชั่วกาลนาน ถึงแม้งานของผู้
 นั้นจะสิ้นสุดลงแล้วก็ดี แต่คุณความดียังดำรงอยู่ชั่วอวสาน
 เราได้รับมฤตกคือผลสำเร็จที่พระองค์ท่านได้ทรงประกอบ
 ไว้ และเราได้รับความทรงจำอันประเสริฐในบุคคลซึ่งทรง
 ลักษณะอันเป็นที่จดจำซุ่มใจแก่ทุกๆ คน ที่ได้ทำการติดต่อกับ
 พระองค์ท่าน การที่พระองค์ทรงอุบัติมาในโลกนั้น ทำ
 ให้โลกนี้ดีขึ้นเป็นแน่แท้

พระมหาบุรุษของเรานี้ได้ทรงอุบัติมา และเสด็จละโลก
 ไปเสียแล้ว ของเสวยพระเกษมสุขสำราญ เทอญ.

นายเจน ระเบิดกดี ผู้พิมพ์ โฆษณา พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ เจตนาผด

โกศลคำถาณณิมกร, พระนคร ๑๙/๗/๒๘

191

1911-1912

1912-1913

1913-1914

1914-1915

1915-1916

1916-1917

1917-1918

1918-1919

1919-1920

1920-1921

1921-1922

1922-1923

1923-1924

1924-1925

1925-1926

1926-1927

1927-1928

1928-1929

1929-1930

1930-1931

1931-1932

1932-1933

1933-1934

1934-1935

1935-1936

1936-1937

1937-1938

1938-1939

1939-1940

1940-1941

1941-1942

1942-1943

1943-1944

1944-1945

